

MAGYAR-ROMÁN SZEMLE.

SZERKESZTI: MOLDOVÁN GERGELY.

A VALLÁS-UNIO KÉRDÉSÉHEZ.

(Vége.)

A helytartótanács azonban 1749. ápr. 25. mégis szabadon bocsátotta, „mivel a kir. parancs kihirdetése előtt esett a hittagadás bűnébe.“¹⁾ De ily szigor után is megújultak a panaszok Engel esanádi püspök 1773. febr. 6. elégtételt kért a vármegyétől, mivel a solymosi g.-kel. pap a róm. kath. Danéz Mihály gyermekét elkeresztelte. A vármegye, mivel egyh. ügyekben és dogmákban a kánoni törvények az egyh. hatóságot és a szentszéket teszik felelőssé, márcz. 31. a püspököt a törvények és rendeletek értelmében való eljárásra kérte, de megígérte, hogy az egyh. bíróság ítéletének végrehajtására megad minden hatósági segítyt; s ápril 30-án a pópát „példa és elrettentés végett“ a püspök kérelméhez képest 3 napra csakugyan bocsukatta²⁾. 1775. ápr. 8. viszont a miatt kért elégtételt a esanádi szentszék, hogy Majsza ottvosi pópa Pája ottvosi róm. kath. lakóst titkon g.-kel. szertartás szerint eskette össze g.-kel. jegyesével. E miatt a pópát ápr. 28-ra az aradi g.-ke. püspök is maga elé idézte³⁾. Végre 1780. aug. 27. a helytartótanács is elrendelte⁴⁾, hogy keresetet indítsanak az olyan pópák ellen s foszsszák meg a papságtól és javadalmaktól, kik bárkit is eretnekségre esábitanak; mit a vármegye okt. 30. meg is ígért.

Idáig azonban egy egész század telt el a nélkül, hogy a kormány csak valamilyen is akadályozta volna az oláhság

beolvasztó erejét. Növekedett ez, midőn a szerbek megfogyatkozásával, a hierarchia is mind több és több román elemet vett magába; így pl. Zsivánovics Synesius aradi, váradi, jenei és halmágyi g.-kel. püspök 1762. jun. 17-től oláh körleveleket bocsátott ki¹⁾. A szerbek és románok féltékenysége még sokáig tartott ugyan, maga a vallás azonban a nemzetiségek ellentétein sokat enyhített s az aradi rácz püspököknek sok részök van az oláhság. térfoglalásában. A kath. főpapság és a kormány ezt a kérdést nem is a nemzetiség, hanem a vallás szempontjából ítélte meg. Ösmeretes, hogy a szent unio érdekében kifejtett buzgósága egyik fő oka volt Péro lázadásának. Ugyanez a buzgóság alig félszázad mulva új lázadást okozott. Abban rácz, emebben oláh g.-keletiek viték a főszerepet; s ez mutatja legjobban, félszázad múlva étnogro hiai tekintetben milyen változáson ment keresztül Aradvármegye.

Péro lázadása után a kormány egyelőre tartózkodott a katholizálástól; annál buzgóbban folytatta azt gr. Forgách Pál váradi püspökhelyettes. 1736. ápril 17-én Hagymádfalván 178 biharmegyei g.-kel. pap Magyarország primásához intézett fölterjesztésében kijelentette, hogy szívök sohasem húzott az aradi rácz vladikáh oz és 8 esztendő előtt is csak azért esküdtek neki hűséget, mert fegyveres népet uszított rájuk. Most a Szentlélektől megvilágítva, visszatérnek az uniohoz; főpásztoruknak ismorik el a váradi róm. kath. püspököt s kéri a primást, támogassa

¹⁾ Aradm. jk 1743., 200., 203-4., 326., 363-4., 421. l.

²⁾ U.-o. 1773. 77., 106. sz.

³⁾ U.-o. 1775., 129. sz.

⁴⁾ U.-o. 5271. sz. a. V. ő. Aradm. jk. 1780. 16. sz.

¹⁾ P. Nagy kézírata. Aradm. ism. 87.

őket¹⁾ 1737-ben ezek a papok 147-községben keresztül is vitték az uniót, de az aradi vladika is megjelent Várad-Velenczén, hogy papokat szenteljen föl.²⁾

1759-ben az aradi vladika bejárta Arad-, Bihar-, Békés- és Csanádvármegyét és szerb, bolgár, görög és macedóniai származású g.-kel. híveit 500 arany bírság alatt esküvel kötelezte, hogy sohasem egyesülnek a kath. egyházzal; az oláhoknak pedig megígérte, hogy hapüspöküknek továbbra is őt ismerik el, számukra a királynál épp azokat a kiváltságokat és kedvezményeket eszközli ki, miket most a szerbek élveznek s mikkel az unitusokat kecsgetetik³⁾. Biharban, főképp pedig magában Aradban, ezek után sokkal bajosabban terjedt az unió s a g.-keletiek mindent el is követtek akadályozására; azért a helytartótanács 1744. jul. 3. és aug. 4. elrendelte, fogassa el a vármegye a már g.-kath. nép között hamisan tanokat terjesztő, csaló kalugyereket⁴⁾. Míddn, azonban 1748. okt. 19-én a h. tanács a g.-katholikusok kettős ünnepei iránt kérdezősködött a megyétől, ez nov. 4. azt felelhetette, hogy e megyében nincsenek görögkatholikusok⁵⁾. Ugyanazon esztendőben azonban gr. Forgách, ki a kalocsai érsekké lett gr. Csáky Miklós helyett mint püspök tért vissza Nagyváradra, azonnal épp egy volt g.-kel. aradi papot terjesztett föl g.-kath. püspökhelyettségé való kinevezésre. Ez Kovács Melét volt, ki Antonovics aradi püspök Aradon 1734. jun. 29-én g.-kel. pappá szentelt ugyan, ő azonban már 1736-ban áttért az unióra, s diószegi, majd váradi g.-kath. pap és főesperes lett, 1748. decz. 15. pedig csakugyan váradi püspökhelyettségé szentelte őt Forgách⁶⁾. Ezzel majdnem egy időben történt, hogy Antonovics Izsaiás aradi g.-kel. püspök és kir. tanácsos, főképp a

rész katonák szavazatával, karloviezi metropolita lett. Mivel azonban a királynénó tett tisztelgő útjában, még azon évben meghalt¹⁾, a szerbek Karloviezon 1749-ben újabb zsinatot tartottak. Ez alkalommal a bécsi udvar kijelentette, hogy csak hét g.-kel. püspökséget akar fenntartani, a nyolezadikat azonban megszüntetni kívánja, mivel ellátására nincs elegendő pénzalap. A zsinat felszólalt ez ellen²⁾ s legelősebben, úgy látszik, éppen Nenadovics Pál károlyvárosi püspök, ki Antonovics halála után az aradi püspökséget is kormányozta. A zsinaton, melyen Horváth János aradi alezredes és (az aradi bírót helyettesítve) Sztankovics György senator is részt vett, 1749. jul. 21. ugyanő külön nyilatkozatot eszközölt ki a hodosi (bodrogi) bazilita zárda régi szabadságának biztosítására³⁾. Hazatérve pedig megtagadta a pétyi (ipeki) szerb beköltözőkkel Aradra vitt szent ereklyék, drágakövek s más nemzeti kincsek visszaszolgáltatását, miért 1751. februárjában Nyegus Petrovics esernagorai metropolita panaszt emelt a királynénál⁴⁾.

A mint azonban Nenadovics Pálnak 1751 szeptember 1. karloviezi patriarehává történt választását megerősítette a királyné, Arad is megkapta püspökét, Zsivánovics Synesiust. Zsivánovics már 1751. szept. 12. Aradra érkezett s nov. 12-én székét is elfoglalta⁵⁾. Jogainak fenntartása végett katonai kísérettel rögtön megjelent Várad-Velenczén s 1753-ban ott papokat is szentelt föl, noha Beóthy Mihály — állítólag — 24 lovassal akarta onnan elűzni. A püspök azzal biztatta a népet, hogy ha eláll az uniótól, nem kell tizedet fizetnie a váradi „magyar” püspöknek; ha pedig

¹⁾ Lakatos, II. 64.

²⁾ Pesty, Szürény, I. 354-5. Antonovicsot, Engelshofen cs. altábornagynak 1742. máj. kelt jelentése szerint a temesvári kincstári igazgatóság a karánsebesi püspökségbe is beigtatta, talán jobb ellátása végett; de nem engedte meg, hogy Bécsbe menjen megköszönni, mert nem tudta, ily embernek adhat-e engedélyt távozásra az udv. haditanács engedélye nélkül. U.-o. I., 372-3.

³⁾ A hodosi zárda levéltárából.

⁴⁾ Századok, 1883. 147-8.

⁵⁾ Lakatos, I. 64.

¹⁾ Niles Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis. II. 525-6.

²⁾ Bunyitay, Biharvármegye oláhjai, 62. l. s így maga megczáfolja, mit az É. O. lapon írt, hogy az aradi vladika odahagyta volna Bihar-t.

³⁾ Vela Pál levele. 1886. aug. 15.

⁴⁾ Aradm. jk. 1744., 312-3. l.

⁵⁾ U.-o. 1748., 248. l.

⁶⁾ Bunyitay, 55-59.

megmarad, elveszti a „ráczoknak“ adott királyi szabadalmakat. Hatvan g.-kel pap erre csakugyan önként visszatért hozzá, 23-at pedig a nép maga kergetett el¹⁾. Az ez ügyben 1756. befejezett vizsgálat, melyet De Ville tábornok vezetett, teljesen igazságot adott az aradi vladikának s az oláh népnek, melyet a ráczzal egynek tartott; kijelentette, hogy a váradi püspök, ki az oláh papokat képzeltetetlen tudatlanságban hagyta, ártatlanul vádolta az aradi vladikát, kinek hatóságát most már ki kell terjeszteni mindazokra is, kiket gr. Forgách g.-katholikusoknak mondott, de kik g.-keletieknek vallották magukat. A magyarok államveszélyes törekvéseivel szemben ügyis a görögkeletiek alkotják az egyedül biztos gátat. 1757. jul. 14. a királyné meg is engedte a vladikának, hogy bihari híveit szabadon látogathassa, gr. Forgáchot pedig a várzi püspökségre tette át. 1758. nov. 29. mindamellott meghagyta, hogy az aradi püspök a maga joghatóságát, g.-kel. népe pedig vallását szabadon gyakorolhatja ugyan, az unióról visszatértek azonban nem építhetnek új templomokat, az aradi vladika pedig nem akadályozhatja az uniónak keresztény módon való terjesztését. Az aradi püspök azonnal helyettest küldött Váradra²⁾.

Nemsokára orosz tiszték jelentek meg Aradmegyében s a g. kel. népet újabb kivándorlásra ösztönözték, úgy, hogy 1762. nov. 19. már intézkedett is ellenök a királyné,³⁾ az aradi vladika pedig épen ez évtől kezdett oláh ezimmel és levelezéssel élni.⁴⁾ Mint író is védte

¹⁾ Bunyitay, 64. és 71. Az oláhok most már maguk is ráczhitűeknek mondták magukat s a ráczok nagy részének távozása után maguknak követelték a ráczok szabadalmait. — Így nemzetiségüktől jóformán saját püspökeik fosztották volna meg. Teljes félreértésen alapul Horváth M. (VII. 400) azon megjegyzése, hogy Synesius is az unióra tért és székhelyét Váradra tette volna át.

²⁾ Bunyitay, 65—77.

³⁾ Horváth, VII. 401.

⁴⁾ P. Nagy kézírata, 87. Ez a czim, mai román helyesírással, így hangzik; Synesiu cu mila lui Dumnezeu sfintei resaritului apostolicesti si sobornicesti bisericii pravoslavnic episcop. Aradului, a Oradiei-Mari, Jenopolie, Halmasului si acelor staturi si cesaro-critilase apostolicesti mariri de kurta svetnic.

egyháza érdekeit a püspök s a szertartásos könyveket 6 már nem Oroszországból, hanem Oláhországból hozatta.¹⁾ De másképen is művelnie kellett volna népét s magát a papságot. Hiszen a vármegye 1768. febr. 8. is durvának mondta az oláh népet, vastag tudatlanságban élőknek a pópákat.²⁾ Népe számára templomokat emeltetett a püspök. Alatta épült a soborsini és fazekasvarsándi templom és az ő közbenjárására engedte meg a helytartótanács (1768. jun. 30.) a nádasdi, draucezi és szöllösi, 1769. máj. 22. pedig a gyula-ársándi oláh templomok újra építését.³⁾ Saját aradi házában szintén építtetett házi kápolnát, Gájban pedig nyári lakást.⁴⁾ Mindez némi pénzzavarba sodorta, úgy, hogy 1769-ben történt halálával hátralékainak beszédéről Aradmegyének kellett gondoskodnia.⁵⁾

A Karloviczon 1770. januárjában megválasztott új püspöknek, Knezsevics Pachomiusnak első sorban a pópák helyzetét kellett szabályoznia. A stólapénz és a püspök illetékek iránt ugyan már az 1769. decz. 1. kiadott rendelet is intézkedett, maga az alsó papság azonban a szó szoros értelmében nyomorgott s a nyomoruságában erkölcsi érzékét is gyakran elvesztette. Gyulavarsádon pl., hol a szegény nép csak keservesen tudta összeadni a temploma építésére szükséges 300 frtot, Dragomirovics Péter pópa 9 méhkast lopott, mire a helytartótanács 1770. febr. 5. meghagyta a megyének, hogy vigyázzon az efféle pópákra.⁶⁾ Czukrovics Mihályt ismételt tolvajság miatt megfosztották papságától, halálra ítélték és csak a királyné mentette meg életét, háromévi börtönrre ítélvén őt.⁷⁾ Hornej Jánospópát emberölés miatt halálra ítélte a vármegye s ítéletét végre is hajtotta,

¹⁾ Ezt a h. tanács 1783. szept. 19-én 9031., 1785. nov. 15-én 34572. és 1786. jun. 20-án 25763. sz. n. ismételten eltiltotta.

²⁾ Aradm. jk. 1768. 29. sz.

³⁾ U.-o. 1768. 31., 200. és 1769. 126. sz.

⁴⁾ Lakatos, II. 65.

⁵⁾ Aradm. jk. 1770. 40. és 1776. 245.

⁶⁾ U.-o. 1770. 35.

⁷⁾ Aradm. jk. 1773. 228., 1774. 49., 49. sz.

mivel a püspök csak egy esztendő múlva folyamodott kegyelemért, papi jellegétől pedig egyáltalán nem akarta őt megfosztani; pedig ekkor a vármegye sem követelte volna a halált.¹⁾ Halálra ítélték egy alesili pópát is, mivel fajtalanul élt menyével; II. József császár azonban utóbb az ítéletet 4 évi börtönre mérsékelte, de a pópát képtelennek nyilvánította minden egyházi működésre.²⁾ A kormány már 1771. jul. 20. szabályozta „az illyr nemzetbeli pópák” anyagi viszonyait, decz 16. pedig közölte a karloviczi zsinatnak. a szerb papság és nép sorsa javítására kidolgozott tervezetét. A vármegye ki is hirdette mindakettőt; de úgy értelmezte a dolgot, hogy adó alól csak az egész jobbágyi sessióval bíró pópa van fölmentve, a többit pedig nemesak adóra, hanem jobbágyi szolgálatra is kötelezte. Ez ellen Knezevics felszólalt s kérte, hogy ezeket a pópákat s a velök egy kenyeren levő rokonokat is mentsék föl a terhektől; Aradmegye azonban 1773. jan. 25. kijelentette, hogy ezt csak azon pópákra nézve teheti, kiket az említett rendelet meghagyott a plébániai szolgálatban s a felesleges pópákat kedvezésben nem részesítheti.³⁾ 1775. szept. 7-én pedig b. Mathesen tábornok, eszéki várparancsnok, mint királyi biztos tanácskozott Aradon a karloviczi érsekkel és aradi s temesvári g.-kel. püspökkel, Bodrogon hogyan lehetne apasztani a kalugyerek számát.⁴⁾

Növelte a püspök és a vármegye közt való surlódást a püspöknek az az ismételt panasza, hogy Aradon, Gyorokon stb. görögkeletieket is kényszerítnek róm. kath. ünnepek megülésére. A rendek már 1774. okt. 5. megjegyezték, hogy tisztviselők nem igen tudhatják, a g.-keletieknek mily ünnepeket kell megülniök, mert naptáraikat ezek a Muszka- és Lengyelországból szerzik be s így — különösen

a hegyek lakosai — az ünneplésben gyakran eltérnek. Ennek megakadályozása végett arra kérték a helytartótanácsot, hogy az 1599: XLV. t.-cz. érteelmében eltörölt ó-naptárt kitaltsa s a naptárak egyformaságáról gondoskodjék. Az ünnepsértők különben maguk a gyoroki g.-keletiek tartották boltjaikat, míg a kuvini pópák még azokat az oláhokat is megbüntették, a kik a katolikusoknak egy félünnepen szántottak¹⁾. Azokat az aradi g.-kel. iparosokat pedig, kik, ezélevelökre hivatkozva, nem akartak résztvenni az urnapi körmenetben, 1775. jan. 26. maga a helytartótanács a vármegye színe előtt szidatta meg, mert hamisan hivatkoáltak kiváltságaikra s mert azt hazudták, hogy tettük miatt moesos börtönbe zártatták őket²⁾. Majd a miatt rendelt vizsgálatot a megye, hogy a pópák a háromszoros kihirdetés alól olyan felszabadító leveleket osztogatnak a házasulandóknak, melyeket 17 kron a protópópa bocsát áruba³⁾ Temetések alkalmával is nagyon zsarolták a szegény népet. Mikalakán a rendes illetékeken kívül még 3 frt zálogot vett a pópa, egy másiktól pedig egy 8 frtos temetés árában egy 17 frtos borjas tehenet hajtattott el⁴⁾. Hasonló visszaélések és zsarolások gátlására szolgált volna egyebek közt az az érseki törvényszék, melyhez a szentszéktől lehetett volna fellebbezni s melyhez a királyné minden püspöki megyéből két világi g.-keletit kívánt kinevezni. 1775. márcz. 28. azonban kijelentette Aradvármegye, sőt a vladika is, hogy Arad városában a g.-keletiek közt nincs olyan böles és békéslelkületű két ember, kit erre a tisztre ajánlhatnának. Később (október 11.) a karloviczi érseki fellebbviteli törvényszékhez mégis Szap-

¹⁾ U. o. 1774. 212. 238. 240.

²⁾ Aradm, jk. 1770. 240. és 1775. 53. sz. 1776, jan. 12. kijelentette a h. tanács, hogy az aradi g.-kel. szabókat és paplanosokat csak azon esetben kell a körmenetben való részvételre szorítani, ha a róm. katolikusokkal egy ezéhet alkotnak. Az egyezés csak 1782. történt meg. U. o. 1776. 20. 1781 33. és 1782. 38. sz.

³⁾ U.-o. 1775. 46.

⁴⁾ U.-o. 1782. szept. 28.

¹⁾ U.-o. 1773. 206. és 1774. 81. sz.

²⁾ U.-o. 1781. és jun. 12., 12. s 1782. 87. sz.

³⁾ Aradm, jk. 1773. 34. sz. 1782. nov. 14. azonban a püspök kérelmére Popovics Marján számföltötti pópát, mint kisjenei tanítót, a földesuri szolgálatok alól fölmentette. U.-o. 1782. 55. sz.

⁴⁾ Aradi minoriták naplója. LakatosI. 74—5.

lonezay János és Csernovics Lázár földesurakat az aradi püspöki szentszékekhez pedig Missics János és Szeesúnesky Arzén aradi polgárokat ajánlották ülnökül).

Az unió ellen való hajszát különben Knezseovics is folytatta; hiszen tért foglalt az már saját székvárosában, Aradon is. A vármegye 1773. okt. 11. ajánlva terjesztette föl Magyar, máskép Ungur István azon kérelmét, hogy a g.-katholikusok Aradon a maguk költségén kápolnát építhessenek. A királyné 1774. júl. 28-án a megörült veszprémi püspökség jövedelméből 1600 frtot küldött a templom építésére s aug. 18-án helybenhagyva küldte le a templom tervzetét; a vármegye azonban 1775. márcz. 28. kénytelen volt kijelenteni, hogy a plébános jövedelmét nem látja biztosítva. Helyiségül a kamarai igazgatóság a Csernovics-féle telket jelölte ki, mivel azonban Csernovics Arzén özvegye ez ellen tiltakozott, Lovász Mihály jun. 19-én átengedte a minoriták temploma szomszédságában lévő üres, „csöndes és illő“ telkét, a kinestár pedig még 1000 forintot adott az építkezésre és 150 forintot a pap s 50-et a kántor fizetésére. Az első plébánost, Berégi Pál, már. 1775. okt. 11. beigtatták hivatalába; a g.-kel. pópák azonban folyton zaklatták azokkal együtt, kik az unió hívei voltak.

Meatovics János esete már a vármegye beavatkozását is maga után vonta; kétszeresen is örülhetett, midőn a királyné őt 1777. május 23. az akkor felállított váradi gör. kath. káptalanhoz kanonokká nevezte ki²⁾. Meatovics biharmegyei protópópa volt azelőtt. Mivel azonban híveivel együtt az unióra akart áttérni Knezseovics elfogatta, Aradra hozatta és börtönbe csukatta. Forray András alispán értesülvén erről, szabadon boesátására felszólította a távollevő püspök helyettesét. Ez ismételt felhívásnak sem engedvén, az alispán 1777. febr. 25-én 18 hajdut küldött Meatovics kiszabadítására. A haj-

duk csakugyan feltörték a börtön ajtaját és szuronyok közt vezették az esperest a megye gyűlés elé, hol könyezve köszönte meg kiszabadítását. Az alispán a minoritákhoz küldte őt, hogy biztonságba legyen. Meatovics febr. 27-én a g.-kath. templomban csakugyan nyíltan áttért az unióra, mire ápril. 6-án szabadon mehetett vissza Váradra¹⁾. Mivel azonban Berégi Pál aradi g.-kath. plébánost a királyné a Váradon felállított g.-kath. káptalanba már május 23-án kanonokká nevezte ki¹⁾, helyébe az aradi g.-katholikusok Meatovicsot hitták meg. Az új plébános 1780-ban már Aradvármegye támogatását kérte, mivel kegyetlenül meg is verette a püspök. A vármegye január 31. kívánatosnak tartotta, hogy ha Aradot csakugyan a kir. városok sorába emelik, a kiváltságlevélnek gondja legyen az unitus vallás terjesztésére, a helytartótanács pedig addig is intse meg az aradi püspököt, hogy g.-kel. pópák ne avatkozzanak a g.-kath. pap hivatala körébe. Különben a feleket 1781. márcz. 1. az uralkodó egyenes parancsára kellett összebékeltetni. De maguk a római katolikusok is háborgatták őket és szétrombolták temetőjüket, miért a vármegye 1781. jun. 12-én Lovász Zsigmondot megdorgálni, a minoriták házfőnökét pedig elmozdítani kérte. Az időközben (1777.) megállapított váradi g.-kath. püspökség első főpapja Drágosy Mózes is elégtételt követelt (1783. jan. 10.) mire a h. tanács elrendelte, hogy a görög- és római katolikusok együvé temetkezzenek²⁾.

Magában a megyében mindazokat a g.-keletieket, kik az unióra akartak áttérni, ördögüzéssel akarták visszahódítani a pópák, különösen Kurticsón és Gyulavarsádon, miért is a h. tanács rendeletére³⁾ a vármegye vizsgálatot indított¹⁾ s utóbb utasításul nyerte⁴⁾, hogy az

¹⁾ P. Nagy, Aradm. ism. Kézirat. II. 9. 11.

²⁾ Aradm. jk. 1773. 270.; 1774. 17., 160., 196., 203.; 1775. 57., 94., 100., 155.; 1776. 7., 106.; 1780. 22., 16., 83.; 1781. 96.; 1783. 75., 82. sz. és h. tan. rend. 1783., 792. sz.

³⁾ 1780. aug. 10. 5112. sz. rendelet.

⁴⁾ Aradm. jk. 1780. szept. 15., 20.

⁵⁾ HTT. 1782. január 24., 8347. sz.

²⁾ U.-o. 61. és 224. E két utóbbi esküt az 1776. jun. 14. a megye színe előtt tette le.

³⁾ Lakatos, I. 75.

ilyen ördögtől megszállott embereket ezentul a megyei orvos vizsgálja meg és esalás esetén „a dolog természetéhez mért” orvosságot alkalmazzon. Erre csakhamar nyílt is alkalom, mert Mihály nadabi pópa megint ördögöt üzött egy asszonyból s így még inkább erősítette a babonát¹⁾.

A püspök különben nem sokat tehetett a nép felvilágosodása érdekében, mert annyi adósságot esinált, hogy hitelezői már minden jövedelmét zár alá helyezték. Ez lehetett az oka, hogy midőn 1783. május 21. csak helyettest nevezett ki Aradra Avakumovics Pál bezdini Archimandrita személyében, a ki azonban jó sokáig semmit sem bapott az intercalaris jövedelemből, 1784. május 2. már Petrovics Pétert igtatták be aradi püspöknek; ezt a több nyelvet tudó művelt főpapot, ki a megyei rendeletekkel karöltve dolgozott azon, hogy az oláh nép erköleseit szeliditse s különösen a nagygon szokásos rablásoktól tartsa vissza.

Máshol²⁾ részletesen szöltam a nem egy tekintetben unió-ellenes színezetü Hóra-lázadásról s arról az érdemről, melyet Petrovics püspök a lázadás lecsillapítása körül szerzett, a mi annál nehezebben ment, mert épen a pópák egyrésze szitotta legjobban az elégületlenséget. De akárhogy is dolgoztak az unió ellen a pópák, a most következett félszázad alatt nagyobb tért foglalt az, mint valaha.

A XVIII—XIX. században Aradban 80 templom és kápolna épült a katolikusok részére, kiknek száma 1819-ben 20760, 1847-ben pedig már 41892 volt. Ehhez 1847-ben még 15960 g.-kath. járult, úgy, hogy a katolikusok száma ekkor már 57852-re rugott, az egész (239984 főnyi) népességnek 24%-ára. Midőn 1785. aug. 9. az aradi g.-kath. püspök az aradmegyei g.-kath. plébániák összeírására Kóváry, závrányi plébánost küldte ki, ez még csak az aradit vehette föl jegyzékbe.

¹⁾ Aradm. jk. 1783., 59. sz.

²⁾ A Hóralázadás magyarországi része. Budapest, 1894. 8. r. 29. lap.

Nagyobb arányokban az uniót Arad területén csak 1835—36 közt indította meg. *Vulcanu* Sámuel nagyváradi g.-kath. püspök, kinek egyházmegyéje 1834-ben már két új alesperesi kerülettel szaporodott, t. i. a borossbesivel és a galsaival. 1834-ben ugyanis egyszerre 14755 aradi tért át az unióra, kiknek számára a kormány a vallásalapból 20 új plébániát állított.

Boros-Sebeshez, melyben nem is volt plébánia, Erdélyi János belényesi gymn. igazgató alesperes alá ezek az 1834. állított lélkésziségek tartoztak: 1. *Berindia* 196 hívővel. Anyakönyvei 1841-től vannak meg; 2. *Bokszeg* 1090 hívővel. Sz. György-templomának papjai Fejér Péter és Muntján Péter voltak. Lakosai utóbb többnyire ismét g.-keletiek lettek. Anyakönyvei 1829-től. 3. *Ignest* 245 hívővel. Jézus mennybemenetele templomának első papja Duma János volt. 4. *Kertes* 511. g.-katholikussal. Szent Mihály és Gábor arkangyalok tiszteletére emelt templomának első plébánosa Onága Miklós és ennek 1837. apr. 30. történt halálával Duma István. Anyakönyveit. 1803-tól vezetik. 5. *Minyád* 287 hívővel, a Szentlélek templomával. Anyakönyvei 1807-től. 6. *Nyágra* 445 hívőjének papja a B. Assz. fogantatása templomában ifj. Dronka János. Anyakönyve 1788-tól. 7. *Revetis* 417 hívővel. Papjuk Dobrei Lázár, Mihály és Gábor arkangyalok a templom védőszentjei, a község peesétjén is ábrázolták. Anyakönyv 1809-től. 8. *Rossia* Anyakönyvei 1809-től. Demeter-templomában Dronka Tivadar, 495 hívővel. 9. *Szelesztány* 402 g.-katholikusának temploma B. A. fogantatása tiszteletére épült. Anyakönyvei 1809-től. Első papja középső Dronka János. (A 10. község, Bél, már Biharban fekszik). A galsai alesperességben. 10. *Gatsu* templomát, mely B. A. fogantatásának tiszteletére épült az 1328 hívő részére, 1834. május 8. nagy ünnepélyességgel adta át *Vulcanu* Sámuel, ki innen május 17. indult bérnáló körútra¹⁾. Corneli Simon aradi plébánosnak és galsai alesperesnek halála (1837. decz. 9.)

¹⁾ *Lakatos*, II. 59.

után plébánosa, Aaron Tivadar lett a körület esperese, sőt 1937. jul. 30. ez. kanonokká, majd aradi lelkészszé léptetett elő a püspök. ¹⁾ 13. *Apatelek* András-templomának első papja ifj. Papp Péter 504 hívővel. Anyakönyvei 1800-tól. 14. *Felménés* 588 g.-katholikusának Jézus mennybemenetele tiszteletére ennek templomában Brancovan Vazul volt a pap. Anyakönyvei már 1799-től. 15. *Gurba* Jézus mennybemenetelének templomával. Anyakönyvei egyidősek az egyházzal (1834.) 16. *Gyulicza*, Havi-Boldogasszony templomával. Első papja Pöpvovics Salamon, ki azonban már 1837. apr. 24. elhunyt. Utóda évtizedeken át Micanu János. 17. *Kerülés* 1426 hívőből álló népes község papjai Micann Sándor és Nuez János. Temploma a Szentlélek tiszteletére. Anyakönyvei 1838-tól. 18. *Kresita-Ménés*, a Szentlélek eljövetele templomával. Anyakönyvei 1880-tól. A 497 hívő papja Hetkő Péter. 19. *Kurtakér* 1621 hívővel A B A. fogantatása-templomának papjai Vláss József és Popa György. 20. *Ternova* Szentlélek-templomába 1667 hívő járt. Papjuk Lucsa Fülöp és Horga Mihály. 28. *Világos*, Szent István vértanu templomával. Az 1578 hívő papja Milics János és Muntyán János.

Két papot rendszeren ott alkalmazott Vulcanu, hol magának a községnek g.-kel. papja is áttért. Az ilyenek mellé egy régibb g. kath. papot adott. Ezek a plébánosok voltak Aradban az unió igazi apostolai. Az egyház igazgatásának s az istentiszteletnek nyelve valamennyiben az oláh volt.²⁾

¹⁾ *Papffy* Jusztin közlése.

²⁾ *Schem* M.-Varadiensis G. R. C. pro anno 1848. 61—69. 1. és 1874. 52—56. *Vela Pál* közlése.

A bánsági főesperességben feküdt *Arad*, melynek 1776. keletkezett egyházáról már volt szó; nevezetes azonban, hogy 1826. nov. 2. úgy vette át kegyuraságát Arad városa, hogy nemcsak a templom s a pap és kántor házat tartja jókarban, hanem mindaddig, míg g.-kath. papja nem lesz, a minoritákat fizeti a lelkészi teendők ellátásáért. ¹⁾ Vulcanu csakhamar kinevezte pappá Corneli Simont, ki azonban már 1837. decz. 9. elhunyt. Utódai Aaron Tivadar író, 1839—1842 († 1867. mint lugosi nagyprépost), Moldován Vazul, Rác Péter, Bercian János 1862—1880., midőn lugosi kanonok lett, és Telescu György.

Utóbb keletkeztek a következő egyházak: 22) *Simánd* 1853-ban Sz. Péter és Pál kápolnájával. 23) *Szintye* 1859-ben, ideiglenes kápolnával.

Már a *lugosi* egyházmegyéhez tartozik 24) *Nagy-Halmágy*, melynek g.-kath. főegyháza a réginek alapján áll; de csak 38 hívő jár bele. Anyakönyveit 1850-től vezetik.

A hívek száma volt a váradi egyházmegye aradi községeiben 1834-ben 14755 1864-ben 19063. és 1891-ben már ismét csak 15170, tehát kevesebb, mint az unió-mozgalmak fénykorában. Olyan adat, mely nemcsak vallási, de politikai szempontból is figyelmet érdemelne, ha *ezt* a lelkiismereti szabadság megsértésének veszedelme nélkül emlegetni egyáltalában lehetne!

Márki Sándor.

¹⁾ *Aradill* 1826. n. o 2. *Schem*. Lugosiensis pro anno 1877. 93. 1.

ROMÁN SZAVAK A MAGYARBAN.*)

afuriszál (Erdélyben) közkeletű); rom *afuris*. — (ese, íre, it); excommunicatio, anathemato fario; az anyaszentegyházból kirekeszt, annak szentségeitől el-

tilt; maledico; execror; átkoz, megátkoz (Budai Lex).

batrina (Szolnok-Doboka, Kolozs Torda-Aranyosmegyékben); rom *bátrina*, öreg nő, vén asszony;

*) I. a 2. és 3-ik számot.

beszerika (Erdélyben széltében); rom. *beserică*, templom.

boszkonyál (Erdélyben általános); megboszkonyált valaki, megkuruzsol. Rom. *bosconesc*, kuruzsol.

buzdugány (Lozsád, Ny. Ór 1894. 44. l.); rom. *buzdugan*, buzogány.

domnáné (Kolozsmegye, Torda-Aranyos); rom. *doamnă*, urnő, uri asszony. 'Nagy domnáné leve belőle'. — 'Ne légy olyan nagy domnáné!'

drák (Kolozs, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos m.); rom. *drac*, ördög.

gurucza (Torda-Aranyos, Szolnok-Doboka, Kolozsmegye); adj egy kis guruczát, — 'csókolnám meg azt a kis guruczát'; — rom. *guruță*, szájaeska; átvitt értelemben: csók; a *gură* (száj) kicsinyítése.

hajda, nosza, rajta! (Hétfalu, Ny. Ór 1892. 478. l.); rom. *haida*, rajta, nosza; *hai!*, *haida!* interj: Hai mei, haida mei! jöjj!

kapucán (Erdélyben közdivatu); rom. *căpuțan*; lovagnál a szájfék; kötőfék, rom. *căpuț*, *căpuțiu*, fejkötő.

káptyus (Erdélyben mindenfelé); becsipett, részeg; bolond; rom. *capțiuș*, *capțiu*.

kárin-kétrő, (Torda-Aranyos, Szolnok-Doboka, Kolozsmegyék), mikor látta, hogy nincs kárin-kétrő, fel adta magát, nem volt menekvése. Rom. *care în cătrău* ki a merre; ki erre, ki arra.

kinyé-kinyestyé, (Erdélyben mindenfelé), mikor valaki valamit nem jó szívvvel cselekszik meg. „Megesínálta úgy né kinyé-kinyestyé“; azaz nem szívesen, kénytelenségből. Rom. *câne-cănește*.

kircsáj (Hétfalu, Ny. Ór. 1892. 528. l.) vasék; rom. *cercel*, leginkább a többes használatos: *cercei*, fülbevaló.

klopotyál, (Szolnok-Doboka, Kolozs, Torda-Aranyos megyék); rom. *clopot*-(ese, ire, it) harangoz.

kokonyicza (Erdélyben, Bánátban); rom. *cocniță*; virgo, puella; szüz, leány; puella nobilis, kisasszony; czimzési forma: domina, hera; asszony, ifju asszony. A *cocona* kicsinyítése.

krucsa (Erdélyben mindenfelé); rom. *cruce*, kereszt, érdem-kereszt; 'krucsat csinálhatsz pénzedre, meg nem kapod'; 'érdemeinek jutalmául kapott egy krucsat.'

krucsa (Hétfalu, Ny. Ór. 1892. 528 l.) kaptány, rom. *cursă*, tör, kelepce; tendicula; decipula; falle, schlinge (Budai Lex.)

lunga (Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos, Kolozs m.); rom. *lungă* (a *lung* femininuma); hosszu. 'Hová mégysz te lunga?'

muritol (meg-; ki- Erdélyben általános; Ny. Ór. 1894. 286. l.) meghal megvető értelemben. Rom. *mor*-(ire, it), hal meghal.

norok (Erdélyben általános); rom. *noroc* szerencse. 'Nem volt hozzá norokja.'

palaj (Hétfalu Ny. Ór. 1895.); sok palaj van itt a mi hegyünkön'. Rom. *plai*, hegyiu ösvény, havasokon keresztül, járó ut. Bud. 6 Lex.) Jelent még tisztást, lapályt is.

papa (Erdélyben közdivatban van). Rom. *popă*, pap, lelkész.

poszkona (Hétfalu, Ny. Ór 1895.); patkoneza, nem teljes virág, poskona szegfü.' Hihetőleg a román *boscona*-ból ered, varázs, kuruzslás. A ki nem kelt tojásokról mondják, hogy megkuruzsolta valaki, a teljes virágról is feltehetik, ha patkaneza támad belőle.

pretyina (Erdélyben közdivatu); rom. *pretin*, (ă) barát. 'Fizethet bátran érette, ugy is nagy pretyinája volt.'

preszkura (Erdélyben közkeletű); rom. *prescură*, pain benit, oblatio; szentelt kenyér, áldozatra szánt kenyér.

preutyásza (Erdélyben általános); rom. *preuteasă*, papné.

tézsola (Kalotaszeg, Ny. Ór. 1892. 526. 7. l.); az a rud a tézsola, a mely a négy ökrös fogatnál az első két ökörnél van.' rom. *tânjală*, temo anterior, előljáró rud (Bud. Lex).

trilemnyé, (Erdélyben általános); rom. *trei lemne*, szó szerint: három fa, valódi jelentése: akasztófa. 'Hogy függnél a trilemnyén?'

szécs (Hétfalu, Ny. Őr. 1895); erdőn levő puszta hely. Rom. *șes*, lapály, völgy.

szusz, (Szolnok-Doboka, Kolozsm.) rom. *sus*, fel. Mondják különösen a föld-

ről feltámpáskodó gyermeknek: „No, szusz, fel!”

Moldovian Gergely.

MAGYAR SZAVAK A ROMÁNBAN.*)

- băioș* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); m. *bajos*.
- bal* (közdivatu Erdélyben); magy. *bál*, táncmulatság.
- balhaz* (Szolnok-Doboka, Kolozs, Torda-Aranyosmegyék); magy. *bálház*. „Afară din balhaz!” ki a bálházból! mondas Erdélyben közdivatban van.
- baltă*, magy. *balta*, közdivatu.
- băncălesc* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); magy. *bánkodik*.
- bandiștă* (Szolnok-Doboka, Kolozsm.); m. *bandista*.
- bâr* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); m. *bár*.
- bărcă* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); m. *birka*.
- bărcar* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); m. *birka-pásztor*.
- băsadă* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); magy. *beszéd*; *băsadesc*, beszél. (U. o. L. Viski: Psaltireaját 39. zsolt.)
- băște* (Maxim. Gloss. 62.) magy. *bástya*.
- băt* (Viski: Psalt. 45.) m. *bot*.
- batărăs* (Tribuna 1890. 85. sz. Szilágyság); magy. *bátor*, *ámbátor*.
- băzdăresc* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); m. *bezderkedik*.
- belceu* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); m. *bölcső*.
- biciș* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); m. *becsüs*.
- bintă* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); magy. *büntett*, a román alak rövidített.
- biscotă* (Maxim: Glosariu 70. sz.) m. *piskóta*.
- bivol* [Maxim: Gloss. 67. sz.] magy. *bivaly*.
- bizotman* (Trib. 1890. 85. sz. Szilágyság); magy. *bizottmány*.
- bizătuesc* (Viski: Psalt. 30. Szolnok-Doboka, Kolozs, Torda-Aranyosmegyék); m. *biztat*.
- bob*, általános. Magy. *bab*. A kuruzslónők szoktak babbal kuruzsolni (a da eu bobii).
- boboană* (Maxim: Glossariu 76. Trib. 1890. 86. sz. Szilágyság); m. *babona*.
- bocioacă* (Trib. 1890. 86. sz. Szilágyság) m. *bütyök*.
- bócor* (Trib. 1890. 86. sz. Szilágyság); magy. *bokor*.
- bocotor* (Trib. 1890. 86. sz. Szilágyság); magy. *bakator*.
- bold* (bolt, Erdélyben mindenfelé); m. *bolt*. Boltos = boltos.
- bolthăitaș*, a kőműveseknél Erdélyben általános. Magy. *bolthajtás*.
- bombă* (e Viski: Psaltirea 4. indoc.); m. *bomba*.
- bongar* (Convorb. Lit. XX. 1005. Bihar); *bogár*.
- bordilesc* (Trib. 1890. 86. sz. Szilágyság); magy. *bárdol*.
- boritău* (Szolnok-Doboka, Kolozs, Torda-Aranyosm.); magy. *borító*; a mely alá a csirkéket szokás különösen elzárni.
- boritaș*, (Szolnok-Doboka, Kolozs, Torda-Aranyos); a csizma javításnál alkalmazzák. Magy. *borítás*.
- boroană* (Trib. 1890. 86. sz. Szilágyság); m. *borona*.
- borobonția* (Max: Gloss. 86.); *garabonczia*.
- boroștean* (Szolnok-Doboka, Kolozsmegye); magy. *borostyán*; használatban

*) Lásd a 3-ik számot.

van úgy a borostyánkő, mint az orgona-bokor értelemben.

borș (Maxim. Glossariu 86); m. *bors*.

boșcă (Conv. Lit. XX. 1005. Bihar-vármegye), magy. *bocska*.

borzolesc (Trib. 1890. 86. szám. Szilágyság); m. *borzol*.

buctătuiesc, magyar tanintézetekben járó román ifjak használják. M. *buktat*.

budă, általános keletű; magy. *buda*, árnyékszék.

bughișău, (Trib. 1890. 86. szám) m. *bugyigó*.

bugnăria (Maxim. Gloss. 108); m. *bognár*.

buptăr, (Conv. Lit. XX. 1006. Bihar); *bakter*.

buruclesc (Trib. 1890. 86. szám, Szilágyság); m. *burkol*.

bușuială (Viski. Psaltireája, 6. zs.) m. *busulás*; *bușuiesc*, *busul*. Közdivatu

Moldován Gergely.

SINKAY GYÖRGY ÉLETE ÉS MUNKÁI.

(Vége.)

Politikai, nemzetiségi eszméit a következőkben foglalhatjuk össze.

Erdélyt illetőleg hirdeti, hogy a román nép nem volt legyőzött nép. Anonymus után indulva azt vitatja, hogy a román népet a magyarok nem hódították meg; ez önként egyesült a magyarokkal s a szövetség 1737-ig állott fenn, mikor a századok, magyarok és székelyek Erdélyben a román nép ellen egyesültek s az Approbatakban leigázták. Sinkay közli III. Endre király 1291-ki oklevelét, a melylyel bizonyítani ohajtja, hogy az akkori románok a király tanácsában részt vettek.¹⁾ Nincs Erdélynek egyetlen törvénye sem, a melylyel a román néptört voltát 1437 előtt bizonyítani lehetne. Hirdeti, hogy a magyar nép szerencsétlensége akkor kezdődik, a mikor a románoktól elvált s más népekkel egyesült. A román nép elleni összeesküvés után annak elnyomatásáról gondoskodtak.

A magyarországi és bánáti románoknak azt a tanácsot adja, hogy politikai tekintetben a magyaroktól, egyházi tekintetben pedig a szerbektől függetlenségek magukat. Kimutatni igyekszik, hogy a bánáti birtokok mind román birtokok voltak; később magyarok, örmények, németek, olaszok pénzen vásároltak

itt földeket s zsarolóivá lettek a román népnek.²⁾ Visszaélés folytán került a nép a szerbek egyházi főhatósága alá. Kimondja Sinkay a nagy szót, hogy a szerb egyház hatalmát meg kell törni s a román egyházat függetlenné kell tenni a szerbektől. A Bánátot egyuttal különromán területnek jelöli, függetlennek Magyarországtól.

A román tartományokat illetőleg a lengyelek és magyarok jogát azok felett kétségbe vonja, megtagadja. Különösen a magyarok ellen tör ki s ezeknek jogát abból magyarázza ki, hogy a két román fejedelem között néha-néha kitörő viszályban a magyarok hol az egyik, hol a másik részen léptek fel s a közbejövétel, segítség fejében hol egy, hol más ígéretet csikartak ki.³⁾ Pray, Gebhardi, Engel és más historicusok ellen, a kik a fejedelemségeket a magyar koronához tartozónak állították, sikra száll.

Éppen a sok viszályból kiindulva, mely a román tartományokban annyikárt tett, Sinkay a fejedelemségek egyesülését, egy fejedelem alatt sürgeti. Mert Sinkay szerint semmi sem rontotta meg annyira

¹⁾ Az érintett privilegiumot Báthori Gábor és Rákóczi fejedelemek erősítették meg, mely szerint Bánát népe a jobbágság alól felmentetik Papiu, 47—48. l.

²⁾ Cron. 1467. év.

¹⁾ Cronica 1291. évnél. I. K. 588—287. lap.
— Papiu idézett munkájának 40—47. lapjain.

a román népet, mint a belviszály, a torzsalkodás egymás között. Moldova külön és Havasalföld külön, hol a lengyelek, hol a magyarok martalékává lettek, míg egy fejedelem alatt nagy dolgokat tudtak volna végezni.

A nép származására vonatkozólag Sinkay büszkén hirdeti, hogy az latin. A román nép fiait tiszta rómaiaknak állítja, a római nép egyenes leszármazóinak vallja, a kik itt voltak Traján óta; övék az most is. Dáciaiát oláh földnek hirdeti, oláh földnek kell tartani és azon oláhnak kell lenni minden lélekzetnek.

Lépten-nyomon találkozunk gondolatokkal, hogy a román nép nagy dolgokra van hivatva. Sinkay ismeri a szétszórt románság számát, politikai, társadalmi viszonyait, erejét, és arra ezélez, hogy ennek a népnek egynek kell lenni. Szigoruan tagad meg minden rokonszenvet a magyaroktól. A magyar népet büszkének, dolyfősnek, jogtiprónak, a román népleg-nagyobb ellenségének mutatja be, a kitől gondosan óvakodni kell. A magyar kultúra és befolyás ellen küzdést, ellenállást javasol; legyen a román büszke eredetére; telve reménységgel jövője iránt és tartson össze.

Tüzes ostorral korbácsolja a renegátokat. Ilyeneknek tartja és hirdeti a Corvinokat, Keményeket, Bethleneket, Majlátokat, Józsiakékat, Barcsaiakát, Telekiet, Nalácziaikat stb. Az ily embereket, a kik megtagadják nevüket, vallásukat, földi javak, nemesi jogok élveztéért, megbélyegzi. Ezzel kapcsolatosan Sinkay kimutatni igyekszik, hogy a magyar főnemesség idegen. Magyarországon — mondja — kevés tiszta magyar főnemes van, Erdélyben alig egy pár. Ott a horvátok, németek és tótok, itt a románok foglalják el a tért. Megnevezhetném az összes családokat, de nem teszem, félek, hogy vesztetre törnek, ha az igazságot kimondom.¹⁾

A román földnépről mindenütt melegen és szeretettel emlékezik meg. A sok szenvedés leírását inkább arra hasz-

nálja fel, hogy gyűlöletet keltsen az elnyomók ellen. Nehéz járomról, rabszolgaságról, elnyomatásról beszél, mely akkor veszi kezdetét, mikor Erdély önálló lesz s elválik Magyarországtól. Ezen elnyomatást, zsarnokoskodást maguk a román nemesek is elősegítették, a kik már nem emlékeztek vissza származásukra. A népet tehát magyar és más nép, sőt a saját vére is nyomta. Figyelmezteti azokat, a kik felemelkedtek és jobb sorsnak örvendenek, ne feledkezzenek meg népükről; azzal a szolidaritást tartsák fenn.

Sinkay jogokat követelt népének; hirdette, hogy e nép római nép utóda. Dácia ura és tulajdonosa egyenlő jogokat követelt számára. Nemzetiségének elismertetése volt a küzdelem főcélja. Az 1791-ki országgyűléshez beadott petíció is e körül forog.

Vallás-egyházi eszméi megfeleltek a nemzetiségi törekvéseknek. Mint láttuk, Sinkay görög katolikus volt, de a gör. keleti ritushoz vonzódott, mert ősei abban a vallásban nevedtek fel. Rómában nem bízott, féltette egyházának függetlenségét, jogait és tartott attól, hogy Róma esetleg oly befolyást vesz a gör. kath. egyházon, mely nemzetiségi szempontból rá nézve veszedelmes lehet.

De egyáltalában nem szerette, hogy Rómával az egyesülés megtörtént; ez által gyengítve látta egyházát s különösen népét. A két felekezetre megosztott népet gyengének tartja; érdeklentétek támadnak a legvitalisabb kérdésekben s veszt általuk a nemzeti ügy. Az egész vallási egyesülésről kicsinylőleg beszél; azt állítja, hogy az unió csak a papoknak használt. A román nép vak eszköznek lett felhasználva, a kinek segítségével a katolikusok erőt vettek a kálvinistákon. Sajnálattreméltó esemény az a román egyházak történetében, melynek eredménye, Sinkay szerint, leginkább abban nyilvánul, hogy gonyolódnak Róma vallási szertartásaival. Jobb lett volna megmaradni az ősi vallás mellett s holmi földi javakért nem osztani meg a román népet vallásilag kétfelé.

Sinkayból különben e kérdésnél a

¹⁾ Cronica az 1440. évnél.

Bobb püspök iránt táplált gyűlölet is beszélt. Ha ő püspöki széket nyer, bizonyára egyik hatalmas védője lett volna a katolikus ügynek, már abból a szempontból, mert az a román népet Rómával, a római nép büszkeségével kapcsolja össze. Hinni nem lehet, hogy Sinkay, kinek egész műveltsége római volt, a kinek szíve lelke nyugat felé irányult, a nyugati kultúra hatalma alatt állott, éppen vallási kérdésben tagadja meg Rómát, melynek dicsőségeért annyira tudott lelkesülni. Mert hiszen Sinkay a keleti népekhez való tartozóságát soha sem tartotta üdvösnek a román népre nézve; figyelmét mindig nyugat felé akarta terelni, a hol testvéreit látta küzdeni a civilizáció zászlói alatt.

És mégis Sinkay György az uniót kárhoztatta; a Rómával való egyesülést végzetesnek találta, de nem azért, mert talán ez így lett volna, hanem azért, mert gyűlölte teljes lelkéből azokat, a kik Balázsfalván a gör. katolikus egyház élén állottak.

Nyelvészeti irányát, eszméit az 1780-ban kiadott nyelvtanában rakja le. Ez volt az első rendszeres román nyelvtan. A nyelvtan anyagát is ugyan Klein Sámuel állította volt össze, de rendszerbe Sinkay öntötte, ő bővítette és nyomatta ki Bécsben. A nyelvtan latin nyelven van megírva, a román szöveg latin betűkkel összeállítva. Az egész könyv egy előszóból és 75 lapra terjedő nyelvtanrészből áll, melyhez egy rövid szótár (vocávlár), az ismertebb szavakkal és szólásformákat tartalmazó fejezet van csatolva.

A nyelvész és a történész egy nyomon halad. Az előszóban a román nép latin eredetiségét állapítja meg. A nép a római coloniák maradványa, mely elszéledt Magyarországon a Tiszáig, Erdélyben, Máramarosban, Bánátban, Szilágy-ságban, Besarábiában, Kuczo-Vláhiában a Krimig, mindenütt beszélik a román nyelvet. A nyelv tehát az itáliai latin nyelvből származik, azt csak a latin nyelvvel lehet összehasonlítani.

Ezen latin alapon álló nyelvésznek

első teendője volt a román nyelvet a latin nyelvvel hasonlítani össze. Mindenekelőtt kiküszöböli a cyrill-betűket, mint a melyek a román nyelv szellemének meg nem felelnek és kimondja, hogy a román nép betűi azok, a melyekkel a rómaiak is éltek.¹⁾ De a cyrill betűknek ily kiküszöbölése azonban nehézségekkel járt, mert a román nyelvben találtak olyan hangok, a melyeknek kifejezője a latin alfabétában nem volt; ilyenek a hangzók között az ä és i, a mássallhangzók között az ş (s), e (e, i előtt = es), g (e, i előtt = zs), j (zs), d (dz) stb. Ezen nehézségeket Sinkay legyőzte. Helyesírás tekintetében megállapította azon szabályokat, a melyektől nagyon most sem térünk el. A nyelv elemeit felfogta, meghatározta s habár 1780 óta a nyelvtudomány sokat korrigált e munkán, általában véve mondhatjuk, hogy mégis Sinkay a nyelv alapító.

Sinkay etymologiai irányt alapított, mely Cipariu Timotheusban nyerte a leghivatottabb művelőt. Ez az irány azonban nem kizárólagos. Sinkay a nép nyelve előtt is meghajolt; szívesen nem ragaszkodott a latin formáihoz; ridegen magától el nem utasította a népnyelvi terméket, a melyekhez a nép sok század küzdelme folytán jutott. Éppen azért Sinkay fonetikai irányban is utat nyit, a melyen utána mindjárt igen sokan mozognak. A két nyelvészeti irány, mely Cipariuban és Maioreseu Titusban kapja a leghatalmasabb kifejezőt, s mely e két férfival halálos harcra összecsap, a Sinkay nyelvtanából indul ki. Maioreseu győz, a latinos irány elesik, s ma a népnyelv üli diadalát.

Már Sinkay nyelvtanában jelentkezik a nyelvújítás. A szóképzés latin formák után indul; latin nyelvhez és annak leányaihoz fordul új szavakért; a kölcsönvétel tehát megindul, s megindul az

¹⁾ Elementa linguae Daco-Romanae I. lapon Veteres Daco-Romanorum Litterae eadem sunt, quae et Latinorum, seu antiquorum Romanorum, a quibus originem ducunt suam.

idegen, barbárnak tartott elemeknek ki-
kűszöbölése. Sinkaynál már sok új szó-
val találkozunk: baston, vot, suffragiu,
tribut, protest, securu, gust, securitate,
asin, statua, tutela, directie, conditie, herba,
patie, genere, unicorn stb. Az ezen irá-
nyu nyelvújítás megteremtette a maga
csodabogarait. Már az 1825-ki Budai
Lexiconban¹⁾ számos kinövésseit ismerjük
fel ezen iránynak. A magyar, szláv ele-
mek mindinkább eltűnnek az irodalmi
nyelvből és helybük bevonulnak a latin
eredetűek. A román tudományos akadé-
miának Szótára²⁾ aztán kilök irgalom
nélkül minden idegen származásu szót s
felvesz teméntelen újat, melyeknek kép-
zése nyelvészeti torturán megy át.

Sinkay által mutatott latinos irány
a nyelvészet terén sok küzdelem és ke-
mény harc után 1884-ben végképen meg-
bukik és Károly király maga a népnyelv
diadalát az akadémia ünnepélyes gyüle-
kezésében kihirdeti.³⁾

Sinkay a nyelvészet terén is meré-
szen dolgozik. Állításainak nagy határo-
zottságot kölesönöz, úgy, hogy a kétfelke-
dés szavaiban eszébe se jutott az akkori
román világnak. Ő, a ki a tudományban
és ismeretben román kortársait felülmulta,
és feltétlen hitelt és bizalmat követelt. Ezt
a bizalmat és hitelt azonban csak halála
után szerezte meg.

Sinkay Cronicájában is tárgyalja a
nyelv-kérdést.

Ezek volnának Sinkay eszméi a ro-
mán népet és] nyelvet illetőleg. Sinkay
a román nép és nyelv tiszta latin szár-
mazását öntudattá emeli. Minden kérdést
felőlel, a mely életbevágóbb a román
népre nézve; minden kérdésnél arra az
eredményre jut, hogy e nép latin, tart-
son össze, kerüljen minden idegent, le-

gyon származására büszke, törekedjék
egyesülni, jogokat követeljen, mert e föld
az övé stb. stb.

Sinkay a homályban gomolygó kép-
zeteknek megadja az alakot, a testet.
Már előtte is beszéltek latin származás-
ról. Moldova krónikásainál lépten-nyo-
mon találkozunk erre nézve vonatkozó-
sokkal.

Miron Costin (1630—1692) Moldova
történetét¹⁾ irván meg, tisztán rámutat
az itáliai származásra. Nemesak a név,
de a szokás, erkölcs, beszéd és járás is
római, latin eredetre vall. Így tartja már
Miron Costin.

Miron Costin előtt Urechca Gergely
krónikás (a XVI-ik század végén) hason-
lóképen vélekedett.²⁾

Dosofteiu metropolita versekbe sze-
dett Psaltirjában³⁾ a moldovai nép itáliai
származását állapítja meg. Hasonlókép-
pen gondolkodtak a nyelv felől is már
Sinkayt megelőzőleg. Így Cantemir De-
meter⁴⁾ a román nyelv rokonságát az
olasz nyelvben találja fel. Mindezen his-
toricusok azonban ebbeli véleményüket a
magyar történetírók állításaira állapítják.
Az öntudatoság nyilvánulását legfőkép-
pen Miron Costinnál találjuk fel.

Hanem mindez csak tapogatózás
volt. A román nép a 18-ik századot Sin-
kayig háborgással tölti el. Elégületlen
vallási és politikai tekintetben. Nincs meg-
elégedve helyzetével s azon változtatni
akar. A Hora lázadás ezen elégületlen-
ségnek vad kitorése volt. A politikai és
vallási viszonyok változtával a nép agyá-
ban koválygott valami, a minek kifeje-
zést adni nem tudott. A jobbágy nép vá-
gyott valamire, a minek formát adni nem
tudott. Kitorrt, tombolt, de észrevette,
hogy a használt erőszak nem vezethet
célhoz.

¹⁾ Lexicon Valachico-Latino-Hungarico-Ger-
manico. Buda, 1825.

²⁾ Dictionariului Lumbi Romane. Laurian A.
T., Massim J. C. Bukarest 1871.

³⁾ Károly király a román népnyelv szótárának
kiadását indítványozza, mely Hasdeu szerkesztésé-
ben: Etymologicum. Magnum Romaniae ezimen
1886-ban megindult.

¹⁾ Miron Costin: Operele complete. Urechca
kiadása, 1886. I. k. 281. s köv. lapjain.

²⁾ Kogolnicean Mihály: Cronicele Romanici.
I. k. 133 s köv. lapjain.

³⁾ Cantemir Dem. Descriere Moldaviei, 163 s
köv. lapokon.

⁴⁾ Bian J.: Dosofteiu Psaltirea in versuri 1887.
515. lap.

Sinkay formát tudott adni a nép gondolatainak; utat nyitott a nácionális-mus eszméinek, a melyek azóta egy pillanatig sem tüntek le a napirendről. A háborgó elégületlennek megmutatta az irányt, a melytől azóta a nép el nem tért.

Ezek az eszmék a magyar nép eleni gyűlölettel kapcsolatban hozattak forgalomba.

Nem lehet megállapítani, hogy mi vezette Sinkayt arra, hogy a magyarokat meggyűlölje. Kétségtelenül, Sinkay nagy gyűlölködést mutat minden ellen a mi magyar. Sinkay magyar nemes volt; nemességéről büszkeséggel emlékezik meg; magyar iskolákban végzi tanulását, tehát magyar nevelésben részesült; magyar történetírókkal jött érintkezésbe; magyar grófi család kegyeit élvezé, nála talál menedéket, valahányszor vérei maguktól eltaszítják; magyar család közelében adja ki lelkét és mégis egész élete egy izgatásból áll minden ellen, a mi magyar.

Róma és Bécs egészen elkábitotta. Több mint bizonyos, hogy Sinkay a bécsi magyar ellenes köröktől kölcsönzött bátorságot a magyar nemzet ellen; a bécsi kedvezőtlen áramlatnak tulajdonítjuk fellépését, mely áramlat mindent és mindenkit felbátorított a magyar nép ellen.

* * *

Ismertettem Sinkay nyelvészeti, történelmi, politikai, társadalmi és egyházvallási irányát. Az ő irányában megtaláltuk mindenütt az egységet, a következetességet. Mindenütt a román áll előtte, a római mintára alkotott román, a kit nagy dolgok végbevitelére lát hivatottnak.

Tapasztaljuk, hogy mindazt, a mit Sinkay állított, az utódok késő időig

szentírásnak tekintik. Nem bírálja meg senki. Annyi ismerettel, annyi készütséggel állott elő, minővel sem kortársai, sem azután sokáig népéből egy ember sem dicselkedhetett. Hittek neki, mert szellemi fölénynek volt elismerve.

Az idegenek, minők voltak a szász és magyar írók, minél erősebben támadták meg, annál több bámulója akadt, s annál szívósabban ragaszkodtak hozzá. A mit a történetírók és nyelvtudósok Sinkay ellen bizonyítottak, mindazt a vak gyűlöletre vezették vissza. A kritika Sinkay ellen egy ideig csak mélyebben és mélyebben ásta az ő eszméit a románok szívébe. Nem szívesen lehetett volna lemondani a szép álmokról.

Hanem az igazság mégis diadalmaszkodni kezd. Azokat a merészen odadobott állításokat ma már a román írók is bonczolni kezdik s igyekeznek az igazságot kideríteni. A nyelvnek latinná tételével már végképpen felhagytak; történeti adatait készpénznek el nem fogadják s a romanismus kedvéért a történeti hűséget és igazságot meg nem tagadják.

A magyar s a német történetíróknak sikerült a Sinkay-féle történetírást a maga értékére szállítani le. Állításait, különösen a román nép eredetét illetőleg, megdöntötték s a kutató elme ezekkel szemben az igazságnak diadalát kivívta.

Sinkayt a maga eszméivel, minden kritika nélkül akartam bemutatni; bemutattam azt a férfit, a ki igazi vagy hamis, de ideált teremtett a románok számára, olyan ideált, a melynek mindig lesznek apostolai és hobortossai.

Moldován Gergely.

nepi játékokban lelt kifejezést. De a kedélyvilágra az emberi életnek más jelenségei is hatottak; már a legrégebb időkben léteztek gyászdalok (*naeniae*), melyek in *funeribus* senum adattak elő és a halott dieséretét tartalmazták.¹⁾

Ezekre alább még visszatérünk.

A népköltészet termékei közé sorolhatók a diadalénekek is (*carmina triumphalia*). A győzedelmesen hazatérő hadvezér triumphusban vonulván a városon keresztül, fel a Capitoliumra, a katonák meg az őket kísérő néptömeg jókedvökben dalra fakadtak. Ilyen dalt őrzött meg Suetonius is C. J. Caesar életleírásában cap. 49. „Gallico triumpho milites eius inter cetera carmina, qualia currum prosequentes ioculariter canunt, etiam vulgatissimum illud pronunciauerunt:

„Gallias Caesar subegit, Nicomedes
Caesarem.

Ecce Caesar nunc triumphat, qui subegit Gallias,

Nicomedes non triumphat, qui subegit Caesarem.“

avagy ugyancsak Caesarról (Suetonius cap. 80.)

„Brutus quia reges cecit, consul primus factus est,

Hic, quia consules cecit, rex postremo factus est.“

A népies költészetnek egyéb nyomaira is akadunk még elszórt tudósításokban. Dal képezte a munka füszerét „homines rusticos in vindemia incedita cantare, sarcinatrices in machinis“ mondja Varro²⁾; dajka; vinezellér. foltozónó egyaránt dallal édesítették munka közt lefolyt pérézeiket.

— Hogy a fescennini versus, carmina de clarorum virorum laudibus és elogia is mind népköltészeti termékek valának, nem is említem³⁾. Mindmegannyi adat,

¹⁾ Varro de lingua lat. VII. 36.

²⁾ Varro, Nonius pad. 56; Schol. Persához III. 16.

³⁾ Bővebben tárgyalja a népköltészet különböző fajait Dr. Hóman Ottó, Philol. közlöny, 1871. két czikkben.

feljegyzés arra vall, hogy voltak Rómában és a vidéken is költők, kik az egyes esetek szükségé szerint vagy megbízás útján vagy felszólítás nélkül elkészítik ezen alkalmi verseket.

A császárok idejében is mutatkozik népszerű ömlengéseknek nyoma, számos pasquill, esipős guny tárgyát képezték maguk a császárok. Egy néhány gyönyörű és jellemző pasquille-t tartott fenn számunkra ugyancsak Suetonius, jelesen Nero császár életleírásában [cap. 39.]

„Quis negat Aencae magna de stirpe Nerone?

Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus,

Noster erit Pacan, ille εζατηβελετης.

Roma domus fiet: Veios migrate, Quirites,
Si non et Veios occupat ista domus.“

Sőt mi több, hogy a római nép muzsája modern felfogás szerinti dalokat is teremtett, fényes bizonyítéka Horatiusnak nem egy ódája u. m. Od. I. 17. (bordal), Od. III. 17. (vigasztalás). Od. III. 10. (Staendchen) stb.; bizonyítéka a Plautus Curculio-jában¹⁾ előforduló dal. Phaedromus kedvesét hasztalan várja, egyszer csak megvillan eszébe, hogy menjen kedvese ajtajához, daloljon neki, hátha megkönyörül. E dal nem egyéb, mint akár fausztoeska operette-be beillő Staendchen. Hadd lássuk is!

„Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens
Vosamo, vos volo, vos peto, atque obsecro,
Gerite amanti mihi morem amoenissimi:
Fite causa mea Lydi barbari,
Suffilite obsecro, et mittite istanc foras,
Quae mihi misero amanti ebibit sanguinem.
Hoc vide, ut dormiunt pessuli pessumi
Nec mea gratia commovent se ocius
Respicio, nihili meam vos gratiam facere.“

Ilyenszerű, népies lehet még a Gregoroviusnál²⁾ olvasható két népköltemény is, melyeknek mibenlétéről, nem juthatván e munkához, nem volt alkalmam meggyőződni.

¹⁾ Plautus Curculio, I. 2. 60 stb.

²⁾ Geschichte der Stadt Rom, pag. 372.

Igenis, megtaláljuk tehát a népköltészetnek legkülönbözőbb nemeit, néha irodalmi nívóra is emelkedve, mindegyik sajátja a latin népnek, vérévé is vált e hajlam, elamyrira, hogy nem egyszer kellett a nép pajzánkodásából származó és a közesendet zavaró kiesapongásokat, a maró gúny. élet törvénnyel tompítani. Volt tehát népköltészet és pedig a dajka andalító bölesődalától a legesipősebb gúnydalokig, a gyermekszobában énekelt versektől fel a legpikánsabb pasquille-okig; de nem volt az, mi az emberi kebelnek lognemesebb érzeményeit fejezi ki, mi öröm-bánatot, meglepetés és csalódásról zeng, szóval nem volt meg a népköltészetnek azon neme, melyet mi népdalnak nevezünk s melyről Mickiewicz Ádám, lengyel költő azt mondja: „Népdalok ti, a hitnek szent kincsesládája, kik összefűzitek a régi időköt az újakkal; bennetek rakja le egy nemzet őseinek győzelmi jeleit, gondolatainak reményit és érzeményeinek virágait. Titeket sem nem érint, sem nem zúz össze bármi csapás. Oh népdal! te szilárdan állasz és öröködöl a nemzeti emlékek szentélye fölött, szárnyaid és hangod olyan, mint egy őrangyalé; nem egyszer fegyvereid s oly ólások, mint azokéi.

A lángok felemésztk az eset alkotásait, a rablók elragadják a kincseket; a dal azonban mindörökké életben menekül s embereken átszűrődve csak tisztul. Hogy ha az elnyomott keblek nem tudják többé epedés és reménynyel táplálni, bérezek közé menekül, a romokhoz tapad s onnan zeng régmúlt időkről.“¹⁾

A népköltészetnek e nemére, de csakis e nemére vonatkozhatik Corssennek is eme megjegyzése „Roma adversaria erat incrementis popularis poesis.“²⁾

Ha a rómaiaknál csakugyan nem létezett népdalköltészet, honnan van az, hogy a román annyi hányattatás-vetés

¹⁾ Lásd Imreh Sándornak „a dal nyelvéről“ szóló értekezését is, Bpesti szemle, 1880. 74. sz. septemb. füzet

²⁾ Corssen, Origines poesis Romanae, Berlin, 1846.

közt oly rengeteg népköltészeti hagyományyal és irodalommal dicsekszik, mely a mivel nemzetek bármelyikével versenyez. Az egyszerű és kifejezésteljes feletet Negruzzi Costachó következő versoraiban találjuk, melyekben a románnak költészeti hajlamot s ennél fogva termékenységét is következőleg eseteli:

Decând eram încă mie,
Doina știu și doina zic,
Căci românul cât trăește,
Tot de doină se mândrește.

Eu eu doină me plătesc
De bir și de boerese;
Boii mei când aud doină
Ară țelină și moină.

Și imi seamon cel ogor
Cântând doinele de dor;
Ea de aud vre o fetiță
Cântând doină'n poeniță,

Alerg fuga d'o găsește,
Și de doină îi vorbesc;
Ea m'aseultă bueuroasă,
Căci emândră și frumoasă.

Și-mi zice că m'a iubi,
Dacă doină i-oi vorbi.
Vă spun drept, ori-ce mi-ați face:
„Doină iu știu doina-mi place!“

Jellemző tehát e esinos kis költemény, melynek kiegészítéséül álljon itt még Alexandri Vazulnak nem keveset mondó nyilatkozata „Românul e născut poet! Înăstrat de natură eu o inchipuire strălucită și eu o inimă simțitoare, el'și reversă tainele sufletului în melodii armonioase și în poesii improvizate.“

Találóan eseteli a románnak költői természetét Alexandri következő doinája is:

Bate vânt de primăvară,
Eu când doină pe afară,
De me'ngân eu florile,
Și privighitoarile;

¹⁾ Scrieri, ed. Socek, tom. II. pag. 26.

Vine carna viscoloasă,
Eu cânt doina'nchis incasă,
De-mi mai mângăiu zilele,
Zilele și nopțile.

Frunza în codru cât învia,
Doină cânt de voinicia;
Cade frunza jos în vale,
Eu cânt doina cea de jale.

Doina zic, doina suspin,
Tot eu doina me mai țin;
Doina cânt, doine soptese,
Tot eu doina viețuese!

Csoda-e tehát, ha a juhnyáj naiv
pásztora a havasok magas tetőin, ha a
város nyomasztó levegőjétől félreeső falu
emberének szüzies kedélyo dalra fakad s
minden lelki benyomást dalban örökít
meg? Csoda-e, ha ezen hajlam, ha ezen
inspiráció természetévé válik s rögtönzés-
ben képes nemes érzéseinek, sugallatának
kifejezésére?

(Folyt. köv.)

Putnoky Miklós.

A ROMÁN NÉP HITVILÁGÁBÓL.

(Folytatás).

A Kőember ezimű mesében egyik királyfi bajtársával elindult felkeresni Chirilánát, a fiatal leányt, kerti virág, szép mint egy tündér. Elértek Krivác anyjához, vén banyó, ki elküldi őket a Dühös-Szél, majd a Tavasz-Szél anyjához. Egy sugár, fiatal szép nő fogadja őket:

— Maradjatok csak itt, — szólt hozzájuk a nő — elbujtatlak, mert ha a fiam megérzi, hogy nálam egy másvilágról való emberek vannak, megöl titeket.

Elrejtette őket a bűbajos madár szárnyai alá.

Nem mult el sok idő, már édes szél-fúvás hallatszott, mely rózsa- és rozmarin-illatot hozott; az ajtó magától nyílt meg s a házba egy sugár, szép leány aranyhajjal lépett be, ezüst szárnyakkal, kezében egy botot tartott, mely különféle virággal és fűvel volt befonva. Mihelyt a szobába lépett mondta: Anyám! másvilági embernek érzem a szagát! „Lehet, fiam! de itt ugyan mit kereshet a másvilági ember?” A Szél lecsendesült, asztalhoz ült.

A mesebeli hősök gyakran állnak szóba a Széllal. Így „Az atyátlan hős” ezimű mesében, a vitézt elküldték volt, hogy hozzon malacot a föld alatt lakó koezától. A hős elérvén ezélját, füttyö-

részve, félrevágott kucsmával hozta ülbe a malacot, mikor három ember jött volt vele szembe: a Szél, a Meleg, a Fagy. A vitéz alázatosan veszi le a kucsmát s köszön:

„Jó szerencsét adjon az isten, Szél bátya!”

„Jó útát, kedvesem!” felelt a Szél.

Legérdekesebb a Dühös-Szél létele iránti hit a román népnél, és ez általán, az egész népnél előforduló.

A román népmesében gyakran találkozunk ezen kifejezéssel: A hol a pacsirta keeske-bukát hány (unde ciocărlia se dă peste cap.) A román nép hite szerint a Dühös-Szél a légkör legfelsőbb rétegeiben él, hová már fel nem juthat a pacsirta. Ha valamiképpen feljut, megdühödik, keeskebukát hány s élettelenül hull le a földre. Ez a hit általános a román népnél.

Az „Aleodor király” ezimű mesében előfordul, hogy a hőst szárnyával megérintvén hollófiókává változtatta át, mely felrepült a Dühös-Szélig.

Keles királyban a ló, mikor szabadba ért, négy rendbeli szárnyat bontott ki, s felemelkedett a légürbe. Hiába vegyült össze a felhőkkel, feljutott a Dühös-Szélig, keresztül-kasul szelte a levegőt, az

fju nem szédült el rajta s nem tudta elpusztítani.

Egy bukovinai legendában az ökörszemről az áll, hogy egykor a kétféjú-sas, repülésre nézve a leghatalmasabb madár, feljutott a Dühös-Szélíig. Mikor pedig ide feljutott, azt mondá a többi alantabb álló madaraknak, hogy fennebb jutni egyáltalában lehetetlenség, mert azonnal megfagy a merészkedő, lévén a Dühös-Szél hidegebb és fagyosabb a jégnél.

Nálunk az erdélyi részekben az a hit éla népnél, hogy tavasszal énekelvén a pacsirta, gyakran felrepül az égboltozat aljáig, a Dühös-Szélíig. Mikor e levegőbe ér, megdühödik s lehull. A kutyák ráakadnak ezen lehullott pacsirtákra, megcszik s szintén megdühödnek. E hitben él a moldovai és havasalföldi nép is.

Közös hit szerint ez a Dühös-Szél az égbolt alatt van közvetlenül s a légkör egy rétegét képezi ott a legfelsőbb régiókban.

Sokat lehetne még e tárgyban mondani.

A folklore minden népnél rávezet ezen személyesítésekre. A népek hitében közös vonás a szél személyesítése. Az indusok Vata-ja hihetőleg a legrégebb alak e nemben, a ki gyakran Indravak, a légkör urával egyesül. A levegőben uralkodik mellette még Rudra is, a szélvésznek és a viharok istene, a Marutok csapataival, a forgószelekkel, mint fiaival.

A litván legendában két óriás áll szemben egymással: Vandu (a víz) és Veias (a szél). A germán mythosban a négy fő szél négy törpeképeben, míg a görögöknél: Zephyrus, Hesperus, Boreas és Natus, mint négy óriás és testvér fordul elő.

A Dühös-Szél a germánoknál Windsbraut költői neven van személyesítve.

De ismerkedjünk meg közelebbről a román nép hitében élő levegőbeli szellemekkel.

A levegőbeli szellemek a következő nevek alatt fordulnak elő: Iele (Jeló), Dinsele, Bune, Vintoase, Frumoase, Zine, Şoimane, Maiestre, Milostive stb.

Ám lássuk, mit kell érteni mindennek előtt Iele-le és Dinse-le alatt?

Cihac a iele szót a magyar lélelekből származtatja, Saineán Lázur a török Iele-ből, mely levegőt, szelet, rheumatismust jelent. Ha már kölesön szó, nem valószínű, hogy török átvétel; átvehette a román nép sokkal előbb a Kumanoktól, kikkel a X—XIII-ik száz közötti időben szorosabb összeköttetésben volt. E szó yel előfordul Kuún Géza kún-codexében.

Hasdeu Bogdán tudós a Dozon által fordított bolgár népdalokról írt bírálatában azt írja, hogy a szerb-bolgár Vile-k, mint a román Jele-k, egy származásuak s szélbeli istenségek. Szerinte a Vila szó trák eredetű, mert a Balkánban lakó görögök rég bírták, még az előtt, mielőtt a szlávok a Balkán félszigeten letelepedtek volna. Esichius említi a görög: γέλω-t, mely alatt női vampyrt értett, megtámadta az alvó gyermekeket s vérüket szivta.

A röktöni halált rendszeren a ghelle-k okozták. A classicus görögben e szó nem fordul elő, a mi arra vall, hogy nem helle szó. A ghelle és Jele közötti rokonságból Hasdeu a trák eredetet következteti, így ment volna át a szó Vile alakban a szerbekhez. Hasdeu tovább megy s úgy találja, hogy a sanserit nyelvben a Jele megfelelő fogalma a vela, mely rögtöni halált s illetőleg nem állandó időtöltést jelent, gyöke: vél, a mi mozgást jelent. A sanserit a szélre is alkalmazza a vela szót. A görög ghelle, a szerb: Vile és a román Jele a sanskrit vela-nak minden árnyalatát bírják s trák provincializmusok lehetnek.

Schafarik szerint a horvát és cseh népnél is meglevő Vile eredetét a litván Woole-ban találja, mely szintén gonosz szellemet jelent.

A Laurian Maxim-féle szótárban a Jele, malus genis, daemon, malae divae, rheumatismus, furor, paralysisa értelemben fordul elő.

Lehet, hogy úgy Hasdeu, mint Saineán okoskodása némi alappal bír. De kézzel foghatólag Marian Florian mutatja ki a Jele szó valódi értelmét, minek folytán a fennebbi okoskodások értéküket majdnem teljesen elvesztik.

Marian Florian a Saulescu-főle népköltészeti gyűjteményről irt s a román akadémiához 1883 betérjesztett jelentésében azt mondja, hogy e szó eredeteért nem kell idegen népek szótáraiban kutatni, mert az tisztán román szó s nem más, mint a nőnemű pronomen többes harmadik személye: ele, ök. A román ember Bukovinában és Magyarországon, mikor az ördögről, a gonosz szellemről (a drac-ról) akar megemlékezni, nem mondja ki a nevét. Félt tőle, hogy azonnal megjelenik. Azért így hívja, (hogy ne értse el (ő), cel cornurat (szavakkal bíró), cel neurat (a tisztátalan) stb. Szóval az ördögről el (ő) megnevezéssel beszél. A többi gonosz szellemről, a melyek női lények, a megfelelő többessel ele (ők) szokott a nép megemlékezni. És ezen magyarázatot egészen tisztázza a Dinscele elnevezés, mely a nőnemű többes pronomen harmadik személyének összetett alakja: ök maguk értelemben. A nép tehát a személyes névmás nem csak egyszerű (ele); de összetett alakját is (dinscele) érvényesíti, midőn a gonosz szellemekről szól. Az ördög tehát el (ő), a gonosz nőszellemek ele, dinscele, (ők).

Én felvetek még egy más körülményt is. A román ember szereti a szót rövidíteni; nem mondja Aurelia, hanem Relia, nem Juonaş, hanem Naş és így tovább; nem mondja tehát: Frumoasele, Măestrelle, hanem Ele. E felfogást azonban meggyengíti az a körülmény, hogy a kuruzslónők, mikor a bajban levők hozzájuk folyamodnak, kuruzslás közben ugyan megnevezik a gonosz szellemeket, de többnyire a iele (ők) kifejezéssel az összes gonosz szellemeket érintik, nehogy legyen vagy egy, mely megnevezve nem lévén, a kuruzslásnak hatása elmaradjon. A Jele, Dinscele (ők) kifejezéseket a kuruzslónők hozhatták forgalomba.

Látható, hogy Jele, Dinscele (ők) nevek alatt az összes levegőbeli gonosz szellemeket érti a román nép. A Frumoase, Măestre, Bune, Zine, Vintoase, Soimane, Milostive specziális nevek, szintén levegőbeli gonosz szellemek, melyek rész-

ben rokonságban vannak egymással, részben csak épen névleg különböznek, a szerint, a mint a román nép Mazedoniában, vagy Magyarországon nevezi el őket. A felőlük élő hit azonban közös alapon nyugszik.

Micsodák tehát a Jele-k? „Stăpânele vintului“ (a szél urnói); „silfidele virtejului“ (a forgószél szilfidái); „nevestele văzduhului“ (a levegő menyecskéi, nymphái); az emberek üldözői, roszakarói, ellenségei (dusmanele oamenilor; rosz szellemek, (zeițe rele), melyek a haldokló gyermekeket szeretik kínozni.

Hivatásuk: betegségekkel árasztani el az embereket. Luat din Jele annyi, mint szélütöttnek lenni, vagy rheumatismusban szenvedni; megbolondulni. Dinscele, Jelele szavak alatt a bukovinai és moldovai románok egy nemét a rheumatismusnak értik, mely akkor támad az emberi testben, ha az ember a „rosz szellemek“ nyomába lép. Luat de Jele annyit jelent, mint nagy sebességgel forogni. Némely fekélyes betegről úgy tartják, hogy a Jele-k fekhelyére lépett s a kuruzslónők a „gonosz szellemek“ elleni ráolvasást mondják el.

A Vintoase (Forgó-szél) név a magyar állam területén, leginkább az erdélyi részekben és Bukovinában fordul elő. Ez alatt a román nép 99 szellemet ért, melyek mindenütt jelen vannak, a hova csak a levegő is bejut. Ott vannak különösen a barlangokban, berkekben, havastetőkön, erdőkben. Rutak és gonoszok. E gonosz lények leginkább éjjel, ódúikból kibujva, visitva repülnek a levegőben s megfosztják az embereket az életerőtől. E gonosz szellemeket emberi szem nem látja.

A forgó-szél, mely a tengeren és a szárazon támad, nem más, mint a Vintoasák sokaságának táncza; megbénítják, vagy megölik, felragadják az embert, a ki ilyen forgószélbe lép. Ezért a román ember erősen kerüli a forgó-szelet.

Vintoase-le (vint=szél=ventus; vintós, vintoasü—ventosus=szeles; lo=nőnemű többes ártikulus) név alatt a román ember nemcsak a forgószelet (vihart), de egyuttal magában a forgószélben, a vi-

harban tánczó levegőbeli szellemeket is érti, a melyeknek hívatai közé tartozik éjjel kergetni a gonosz lelkeket is, minő a Prikulies, Moroi s mindenféle más boszorkány.

Ezen levegőbeli szellemekről, tulajdonságairól sokat tud a román nép mesélni. A Vintoasák által megrontott egyéneket különféle módon gyógyítják, — e gyógymódokba ismét belejátszik a varázslat, a ríolvasás, s a különféle gyógyszer. Így Marián Flávián *Botanica populară* című tanulmányában azt mondja, hogy a Vintoasák által megrontott egyéneket rózsafa galylyal jó gyógyítani. A

varázslónő, a ki e kérdésben eljár, felköl jókor reggel, mielőtt tehát a nap fel nem jött, felkeresi a rózsabokrot, annak tövé-nél elhelyezi a magával hozott kenyeret és sót; háromszor leborul s elmondja a bűvös szavakat, majd levág 5, 7, vagy 9 ágacska, hazaviszi, apróra összevagdálja s megfőzi. E vízben fürösztli naponként háromszor a beteget.

A Vintoase név Magyarországon és Bukovinában járja s ugyanazon tulajdonságokkal bírnak, minőkkel a nép általában a Jele, a Dinscele szellemeket felruházza, tehát voltaképpen egy mythosi fogalomról van szó.

Moldován Gergely.

AZ ÉLŐSDIEK.

(Dela Vranceától.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cosmin két barátját várja; egyedül ül egy kerek asztal mellett a *Constantin* vendéglős kertjében. Jobb karjára támaszkodva mereven bámul maga elé. Révedező tekintetét nem háborgatja sem az odadobott villák, sem a tányérok, üvegekkel s poharakkal egymást üző pinczerek zaja, sem a nyüzsgő, éhes vendégsereg moraja.

A kertben mindenfelől lehetett hallani az ismert kifejezéseket: „Pinczér, egy üveg bort! — azonnal! — Egy sültet! — kész! jön! — Mitika, a gombócizomat! — tessék! — Csemegét! — nyomban hozom! — Rádásul *Diniku* furulyája hangzik ki a zenekarból, *Diniku* kedves furulyája. A pásztori furulya mestere bámulatos hangrezgéssel fujja a „*cio-cârliă*“-t.

Cosminnak úgy tűnt föl ez a körötte nyüzgő világ, mintha a messze távolban volna; a lámpák fényébe az emberek, mintha határozatlan árnyak volnának. Becsukta fáradt szeméit és álmodott; megjelent előtte egy lümbálózó

orgonafás kert, egy vaskorlátos hosszú esigalépeső, egy szennyes ágy, melyben egy hosszú és ritkahaju öreg fekszik, mellette áll egy fiatal, gyönyörű nő, ki még nem régen irtózott e nagyfejű öreg embertől, mostan feléje hajlik és vigasztaló szókkal beczeni. Cosmin hirtelen összerázkodik, valami hideg borzongás futott rajta keresztül; az a két kék, bánatos szem okozta, melyek mint két pislogó, kialvó borszeszláng libegtek a lelkében támadt álomkép mélyében. Szemeit idegesen kinyitotta, nagyot ütött öklével az asztalra s nyersen rákiáltott egy csomó tányérokot czipelő pinczérgyereke: „Hé, egy *czujkát!*“ A pálinkás poharat két ujjával fogta meg s fenekéig üritette ki. Tört egy darab kenyeret s odaszólt az előtte álló pinczérhez, a ki fehér asztalkendőjét fityegtette karján:

Mijök van? Adjon egy étlapot!

Rögtön, válaszolt a pinczér vontatottan eltávozva. Ezután Cosmin megsimította homlokára fésült fekete hajfürtéit. Szikár testalkata fáradt volt, szeméi pe-

dig bágyadtak. Ruházata tiszta és divatos. Kabátja külső zsebéből a zsebkendő piros esüeske kandikált ki.

Néhány percz mulva hozzáfogott a három oldalos hosszú étlap olvasásához. Gombóczevest kért. Mikor javában szörpölgette a levest, valaki megveregeti vállát; Cándián volt, a várt barátjának egyike. Kékszemű, szőke, fölfelé kunkorodott vastag bajuszu ifju volt; aranykeretű szemüveget viselt.

Már egy órája várlak, szólt Cosmin. Hol van Mánój?

Mon cher amis, felelt hadarva és vidáman Cándián, az „Uj nemzedék“-nél vesztogelni; mekkora bank volt egy rakáson... micsoda vihar... pinczér törülje le a széket, nem látja, hogy nedves? Milyen ronda koresma!

Rögtön uram, válaszolt a pinczér.

Mekkora bank, folytatá Cándián kezeit dörzsölgetve; ezer frankról tizenkét ezerre szökött; elsőrendű hazárdjáték; nyolez-kilencz, nyolez-kilencz -- nyert; hét, öt, négy -- puff, vesztett!

Tehát vesztettél? kérdé Cosmin másfelé tekintve.

Én? Ellenkezőleg, nyertem. Ki érti úgy a játékot, mint én? Bizony pajtás, ez az ok, a miért én örökké nyerni fogok, Mánój pedig veszíteni. A mint észrevettem, hogy Titeán visszavág, kértem, hogy száz frankkal fogadjon be társául. Bolond szerencséje van; ő az egyetlen bankár, a ki érti a játékot; szerencsés ember... mon cher amis, ha ellene reszkirozni mernél *bê bête*-nek kell lenned.

Cándiánnak meg van az a szokása, hogy mikor nyer, azt állítja, hogy mindig nyer; mikor veszít, hogy mindig veszít. Folyton azt hangoztatja hogy úgy mint ő és Titeán senki sem érti a bákáraát. „A bákáraá szerencsejáték, melyben csak az ostobáknak nincs szerencséjük“, e szókkal végzi be rendszerint hetvenkedését. Megelégszik e kijelentéssel, melyről azt hirdeti, hogy ő eszelte ki, pedig egy generálistól hallotta a „Joekoy-Clubban.“

Sokat vesztett Mánój? kérdé Cosmin intve barátjának, ahogy halkabban beszéljen.

A nyolezadik százás bankó is eluszott, de oda se neki, mert hiszen három ezer frank volt nála.

Csodálkozom mondá Cosmin elmélyedve; vagyona nincs... foglalkozás nélkül él... kár... egy elveszett élet...

Elveszett élet? Miért? A vizsgálatokra gondolsz talán? Ej, mon cher, a könyv, a tudomány, és facultas a hájféjúeknek való. Mánój a század filozofusa. Az ő számítása mélyebb, mint a náiv lángelméké. Mit érnek a jogi vizsgálatok? Tisztviselő legyen háromszáz frank havi fizetéssel? Ügyvéd? Hány évig kell annak ácsorognia a törvényszékek ajtai előtt! Milyen türelemmel és miféle eszközökkel jut az ember csak szerény klientélához is! Ha zöld ágra akarsz vergődni, ne légy lelkiismeretes, mert különben vagyonna sohasem teszel szert.

Halkabban, meghallják az emberek, szólt Cosmin; észreveszik, hogy nyertél a kártyán. Vidámságod bántó és fölháborító.

Bántó és fölháborító? kérdé csodálkozva Cándián. Hát *Pelea* ügyvéd hogy szerezte millióját? Két kezednek nincs annyi ujja, a hány háza van Bukarestben. Minden tégladarab egy hamis eskü, minden fal egy kiesikart végrendelet és minden épület egy büncselekmény.

Cosmin közelebb hajolt hozzá

Egy hiszterikus asszonynak vagyonnát kezeli. Egy másik ügyvéd négy órát ül naponta a törvényszéknél s a táblánál, bár ninesen ott püre, csak hogy igazolhassa a világ szemében titkos jövedelmeit. Hát az a bíró, a ki esődügyekben tárgyal? Hogy intézi a dolgot? Évenként negyven-ötvenezer frankot szerez.

Cosmin barátjára figyelt, s nem evett.

Kihül a levesed, mondá Cándián, egy rákot szopogatva. Meglep talán, a mit elbeszéltem? Hja, barátom, ilyen ez a csillogó világ; te még fiatal vagy, alig két éve Bukarestben... még rövid ideje...

Cándián bámulatos gyorsasággal tudott enni és beszélni is.

Néhány év mulva megtudod miért

van sok ostoba divatbábnak ezer meg ezer franknyi havi jövedelme; miért került egyik vagy másik marha katonatiszt őrnagyi rangra; miért képviseli egy közönséges kártyás külföldön az államot és miért sétálgat kidülesztett mellén érdemjellel föl s alá a kupéban az a esődbe került csaló. Én is hittem a vizsgálatokban, most azonban sokkal több eszem van, semhogy kinevettessem magam mindenféle henczegő, lusta tanártól. Az élet küzdelmében nincs az érdemnek olyan fatális törvénye, a mely mindenkit a maga helyére állítson. A különféle értékű embereket, a kik társaságokba zárkóznak, nem lehet hasonlítani a különféle sűrűségű, de egy edénybe öntött folyadékhoz. Igen, mon cher, a természetben előre tudjuk, ki lesz a győztes. A világon azonban vannak bolondok, kik az okosokat vezetik, vannak gazemberek, kik a becsületes embereknek törvényt szabnak, vannak komoly, munkás népek, de törvényhozóik ledérek és könnyelműek. Mi ösztökélte a bolondokat, semmirekellőket, könnyelmű embereket és ledéreket, hogy a hatalmat kezükbe kaparintsák? A vizsgálatok? Az egyetem? Más, Cosmin, egészen más! A legnagyobb művészet nem pirulni soha és senki előtt.

Helyes, suttogá nyomatékosan Cosmin, intve barátjának, hogy esőndesebben beszéljen; meglehet, igazad van, de mi egyébről beszélünk. Honnan van Mánojnak annyi pénze?

Cándián megivott egy pohár bort, megigazitotta szemüvegét és mosolyogva, szűnakozóan felelt:

Az élet titka mély és művészete határtalan.

Nem értem, válaszolt Cosmin, le-sütve szemét, mintha röstelné, hogy nem értette.

Cándián megrázta őt egy kissé és nevetni kezdett.

Nem érted? Ugy hiszem, egy év óta megérthetted volna.

Cosmin összerázkódott és ráförmedt a pinczérré:

Hozzon savanyu uborkát! Mivel egyem ezt a sültet?

Hozom, felelt a pinczér, azonnal hozom.

A gitáros Kávádiától egy románcot játszott: „A mióta ő elment, boldogtalan vagyok.“ Vörös fejét hátra dőttötte és szenvedélyesen pöngette a gitár hurjait: tim, tam, tan, tim, tam, tan. A banda könnyen és lágyan kísérte, mintha távoli fuvalom lett volna. Diniku ritkán körditette a *nájut* ajkaihoz.

Egy török kávé rummal, kiáltott Cándián.

Életed első lapjánál tartasz, folytatá Cándián, szivarja tűzét fujva. Majd megérted honnan van Mánojnak pénze. Honnan? Cándián keblére tette kezét, vállat vont, ismételve szavait: „honnan hé? honnan? Nem tudod honnan?“ Bizonyos szünet után, melynek mély értelmet akart tulajdonítani: Miből él a mi versfaragónk? Versekből? Műveit a sajtkereskedőknél találhatod. Ujságírásból? Alig futja ez a kereset ruházatra. Nagy művészet az, Cosmin, határtalan művészet; ne pirulj; hiszen magad is érted a módját, vagy legalább sejtéd. Némely modern fiatal ember határozottan jól megértette.

Itt kissé tétovázott Cándián: rövid idő múlva mintha önmagához beszélne; „hej, az *enyém* . . . sokba került nekem . . . szerencse dolga. . . .“

Cosmin nyugodtan tekintett Cándián szeméi közé és ebben a tekintetben az a nyílt kérdés rejlett: „a tiéd sokba került neked? . . . Szegény ördög nincs semmid, hát honnan, hogyan kerülhetett sokba?“

Csak én voltam olyan balgatag, hogy őszintén szerettem, pedig neki kellett volna engem szeretnie. Nyíltan kimondom; miért legyek tartózkodó, a nőknek kellene költeni a férfiakra.

Cosmin mereven tekintett.

Mon cher amis, folytatá Cándián, miután a füstkarikákat egy fuvással eloszlatta, az ifjuság némely embernek asszonyt szerez, a másik vele ollátást és lakást is kap . . .

Cosmin halvány areza pirba bo-rult, egynéhányszor köhécselt, szivarkát esavart, szüresölte az üres kávé esését,

zsebeiben motoszkált a nélkül, hogy tudta volna, mit keresgél bennök; kivette zsebkendőjét, összesöpörte vele a morzsákat és zavarában a földre dobta az asztalkendőt, meg a zsebkendőt is.

Mon cher, folytatá vidáman Cándián, miután még két pohár bort behajtott egymás után, a másik a nő révén jut ellátáshoz, lakáshoz, sőt pénzhez is; a szemfülesek nőt, ellátást, lakást, pénzt és magas társadalmi állásokat szereznek. Mánoj eddig a *pénzig* jutott. Az ostobák csak az *ellátásig* vergődnek. Szamarak! Haj, de az a mi az asszonyjal jár, a lakás, ellátás nem éri föl azt a bántó érzelmet, mely az első elkövetett bünt nyomon követi!

Cosmin mozdulatlanul tekintett a kés fokára és többször ismételtette: „Igen, igen, igazad van: az első bűn nem ér föl azzal, a mi azt követi.“

Mindig sajnálkoztam a becsületes, de szerencsétlen öregeken, kik tehetetlen napjaikra házasságra kelnek pezsgővéru, élvezeteket hajhászó ifju nőkkel. Azonban, ha olyan férfiakról van szó, kik galád uton gazdagodtak meg . . . no, ez esetben erkölcsi nézetem megváltozik! Ilyen férjekkel szemben az elkövetett vétség igazságos, mert csak régi bűneik vannak megtorolva; ilyenkor a vétség nemesebb az erénynél, mert bosszút áll ott, a hol arra az erény és törvények hatalma képtelen. Hidd el Cosmin, hogy én két marokkal is el tudnám rabolni egy uzorás pénztét! Ő lopott, én is lopok; ő megmenekül a törvények fejletlensége folytán, engem megment a nő élvezetvágya. Miért utánozzam a szájaszkodó erényt, a mely meghajlik előtte és kezet nyújt neki? Aztán ő csak magának lopott, én, a préda lény, sok ember számára lopok; a bérkocsisnak, Capsának a színház számára, a szabónak, a nőknek, barátaim számára, sőt még a szegényeknek is, ha nem restellek zsémbembe nyulni. És ha valakinek lopok, bizonyára a magam számára lopok a legkevesebbet. Mánojnak igaza van . . .

Mánojnak van pénze, szolt Cosmin elgondolkodva a második üveg bortrendelte.

Pénze és igazsága is. Xántup egy arezátlan vén gazember! Nagykereskedő volt s esődöt mondott. Aztán vásznas boltot nyitott s újra esődöt mondott. Sokat költött. Szerencséjére, egy aljas főpap járt közben érte, mert felesége kogyeivel megvásárolta. Az államtól nagy birtokot vett ki haszonbérbe, de a bérletet mai napig se fizette meg. Végre a harmadik esődje miatt bezárták egy évre. Ma van két milliója. Óriási vagyon, mely a felesége nevére van átírva. És a hitelezők irigykedve néznek rá, sőt némelyek süvegelik is. A törvény tehetetlen Xántup tuppall szemben, a tisztelet kezet nyújt Xántupnak, az erény üdvözli Xántupot, de van valaki; a ki hatalmasabb az erénynél, erősebb a tiszteletnél, ez a valaki: Mánoj! Madame Xántup él Mánojjal, Mánoj pedig Xántup millióival.

Pfuj, de utálatos, undorító, mondá Cosmin ujjait roпоgtatva.

Diniku a *misereret* játszotta és hangszerének sikerült hosszantartó tapsokat kiérdemelnie. A középső asztal felől egy előkelő család elzüllött, hirhedt korhely sarjának rekedt hangja hallatszott: „ah aaah! Diniku, hadd repedjen meg a szívem . . . Diniku még egyszer a *Trovatort!*“ Egy vig ifju kaczagva kiáltott közbe: „Brávó, herezeg, soha se halsz meg!“ Nehány katonatiszt hahotázva tapsolt és Diniku rákezdett a *misererere*.

Ime, ki a maga dolgában művész, az fölülmulthatatlan művész, szolt Cándián mutatva barátjának a részeges *herceget*, a kit az egész világ kikaczagott. Oly sokat iszik, hogy nem is kell neki az élet; néhány olajbogyót, három-négy parazon sült füstölt heringet eszik, egész nap pedig ezujkát, bort és ürmöst iszik. Honnan iszik? Honnan a pénz? Nincs egy ürva fityingje sem és folyton iszik. Kérlek, nézz oda, alig áll a lábán; nem látod, most más asztalt és más társaságot keres? Milyen művész, mon cher, milyen művész! Mily ügyesen tud busulni, hogy a többiek ne vessenek rajta s neki joga legyen mondani: „Gyere pajtás, ha nevetél, fizess egy üveg ürmöst!“ Egyszer Mánoj ürmössel telt po-

harába sőt hintett. A herezeg szó nélkül kiitta, a poharat a földből vágta, szemöldökét Mefisztóként fölhiúzta, mintha egy szerepet kellett volna végig játszania; mutogatta felső állkapcsának két fekete fogát és pokoli, rekedt hangon kiáltotta: „Mánoj, te bűnös, elrontottad *szűjizemet!* Pinezér rakj ez ur elé tíz liter ürmöst; megértetted? lódulj, egy-kettő!” Mi neveltünk, a felszolgáló pinezér is nevetett, de a herezeg egy éjszakára biztosította magát ürmössel. Milyen művész; mon cher, mekkora művész!

Cosmin behunyta szeméit és abban a perczen újra a régi kép tűnt föl lelkében: egy koponya, mely a puha párnákba temetkezik, mellette egy merengő hölgy, a ki simogatja, azután az a két kék, bánatos szem . . .

Szél kerekedett; a platán levelek susogva, reszketve hullottak a földre.

Sajnálom, hogy Mánoj nem étkezik velünk. Már két hónapja nem láttam. Sajnálom, mert három nap múlva elutazom.

Hová?

Câmpulungra.

Egyedül?

Igen.

Es madame Málérián Sása Bukarestben marad?

Cosmin fölriadvá a pinezérre kiáltott:

Demeter, fizetni!

Nem jössz velem a klubba, az „Uj nemzedékbe”?

Nem; nem voltam ott még soha és nem isinerek ott senkit.

Nem ismersz senkit? Te még kis-asszony vagy, nem sokára meggyőződöl, hogy a szerénységben töltött évek elpocsékolt idő az ember életében.

Tíz és hetvenöt, Cosmin ur, mondá Demeter sebesen számolva piros ezüdláján, „tíz pénz a ezujka, husz a kenyér, egy frank ötven az ital, ötven pénz a leves, hetven a sült, három frank és ötven a tészta . . .”

Jól van, jól, mondá Cosmin, az asztalra dobva egy husz frankos bankjegyet.

A gitáros hátradólt fejjel játszotta a „két szemet szerettem életemben”, a herezeg pedig fejét esóválva dudolgatta: „egy kancsált és egy hályogost.”

Az utcán a két barát elvált.

Mikor látjuk egymást megint? kérde

Cándián.

Nem tudom! felelt hidegen Cosmin; sok szerencsét; ha az „Uj nemzedékbe” megy

Az éjjel *spártai bakaránk* lesz.

Cándián és Mánoj körében a nők társaságában való kártyajátékot *szabad akadémának, küzdőtérnek és spártai bakaránk* nevezték.

(Folyt. köv.)

Románból: *Alexi György.*

EGY JELES ROMÁN KRITIKUS.

Tagadhatlan, hogy a románok újabb időben nagy tevékenységet fejtettek ki a szellemi téren. De valamint a bányákból kiásott tömegek között, habár sok csillog-ragyog, nagy munkába kerül a nemes fémet különválasztani: ép úgy az elme e termékeiből kiszedni azt, mi valódi belbecsesel bír, igen nehéz feladat annál is inkább, mert sokáig nem talál-

kozott, ki a kritika tűzpróbáját gyakorolta volna s így nagyon összegyűlt az anyag. De most már nincs hiájával a románság oly jeles férfiaknak, kik képesek a színaranyat a salaktól külön választani s kik ezen fáradságos és nemes munkához erős kezekkel hozzá is fogtak. Csak kettőt említek föl: a nagy tudományu B. P. Hasdeu és az éleseszű Titu Maiorescu. Czé-

lom, ez utóbbit, e világító tornyot, a román nép ezen irányjelölő Széchenyijét megismertetni.

Bírálni könnyű — mondja a többi között — de nehéz jobbat tenni. Kétségkívül. De azért nem következik ebből, hogy a kritika felesleges volna, mint azok látszanak hinni, kik ily új véleményekkel előhozakodnak. Légyen bár könnyű vagy sem, a kritika volt és marad egy szükségképi működés bármely nép közéletében. A rosznak felismerése már egy részét teszi a helyreigazításnak. Szól ezután M. a román politikai lapok kölcsönös személyeskedéséről az ellenvéleményekkel szemben, ezimezik egymást hazaárulóknak, utolsó időben az osztrák-magyarokkal való conspirálóknak. Az irodalmi téren éppen ellenkező az eljárás. A román irodalomban nem találni mást, mint csodálatraméltó költőket és provizorokat, általában lángeszeket. Azért a közönség undorral fordul el az ily „dicsékvő társaságtól“, mint azt J. Negruzzi nevezi. A mi politikai „megalographiánk“ — írja M. — még pronunciatöbb, mint az irodalom mezején és a román proclamatiók és napi közlönyök sok lapja képes bennünket kevélységgel és csodálkozással eltölteni. A Romanul 1866. évi márczius 3-ki számában következő szavakkal fordul D. Bratianu ur honfitársaihoz:

Románok!

Kevesebb mint két hónap alatt két századnál többet éltetek. Ti, kik tegnap születtetek a civilizált világnak . . . Európa álmétkodva hazafiságtoknak böleségén, félbeszakította dolgainak folyását és mindent töletek vár, egyedül töletek, kik ma a Megváltó nép vagytok az emberiségre nézve, mely a fájdalomtól nyög és melynek szive reményektől dobog . . . Nem érzitek, testvérek, nem érzitek-e, hogy egy Istenség zsong egész lényetekben? Megemlékezik M. az 1869. jul. 24. nemzeti gyűlésről, mely a román földön történt jeladástól származtatja a francia forradalmat és Olaszország, valamint Németország egyesülését. Románia nyomán jut vissza Austria a parlamentarismushoz,

sőt Franciaország is utánuk fog tenni néhány lépést előre demokratiai értelemben.

Ezen dolgok indították a „Convorbirile Literare“ alapítására Maioreseut és néhány más fiatal író. Ez volt a közlönye az 1867-ben alakult Junimea (fiatalság) nevű társaságnak, melynek feje M. hadat üzen a latinos és francziás iránynak a román nyelvben és igyekezett ezzel szemben a népnyelvet diadalra juttatni. Ránk nézve, mondja M., a hazafiság nem lehet azonos a tökéletlenséggel, és egy gyenge mű nem érdemli meg a dicséretet csupán azért, mert román. Ép ellenkezőleg, azon törekvés, mely igyekszik a hibákat a „Romanismus“ köpenye alá burkolni, úgy tünt föl előttünk, mint a már nagyon sok veszélynek megsokasodása, melyek ellen küzdenünk kell . . .

A mi emberi méltóságunk nem engedi meg, hogy azon termékekből, a melyek a művelt népeknél a nevetség vagy szájalom tárgyai volnának, tiszteletre méltó gyűjteményt csináljunk s hogy letegyük azokat a hizelgés tömjénezésével a haza oltárára. A mi más népeknél rosz, az ránk nézve is rosz, és szépek és igazak csak azon román irodalmi művek lehetnek, melyek bármely művelt népnél szépek és igazak volnának.

Nagyon szépen állítja tiszta fényben M. azon ellenvetést, hogy minden kezdet kicsiny. Minden kezdet kicsiny! Azon értelemről függ, melyet e szónak „kicsiny“ adunk. Ha szó van a mennyiségről, vagy jobban mondva a terjedelemtől, akkor igaz, hogy a kezdet kicsiny; de ha a minőségről, az intensiv értékről van szó, akkor minden kezdet nagy. A műveltség kezdete, bármily ágban is történjék az, kell hogy magában foglaljon először is olyas valmit, mi addig azon nép közéletében nem volt meg, de másodsor egyszermind olyast, mi alapul szolgálhat az építkezés tovább folytatására. Csak ezen két elemmel egybekapcsolva létezik kezdet. Az elsőből kitűnik, miért kicsiny az az első megjelenésénél, t. i. kicsiny külterjedeleme nézve. Azon nemzedékben, melynek közepette megje-

lenik, szükségkép nagyobb számmal talál ellenséget, mint barátot, minthogy az a jövő formáinak új combinatioja és perceptiója, melyet csak a kiváló szellemek képesek megérteni és egyuttal elfogadni; ezek pedig kisebbségben vannak. Azonban a kiválasztottaknak kicsiny száma napról napra növekedik és míg tényleg rövid a régi tévedés uralma, a reform eszméinek határ nélküli jövő van fentartva. De hogy ezen lét folytatás a jövőben megtörténjék, kellett nagyra lennie a kicsiny kezdet belbecsének: a benne foglalt igazság által, az energicus belbecse által, mi neki erőt ad az ellenállásra és hogy leküzdvén a kor áramlatát, az élet új alakjainak szakadatlan láncolatát hozza létre.

Kikelvén M. az irkászok ellen, azt mondja, hogy ezen szerencsétlenek ideje és működése irodalmi maculatura létrehozásában vész el, és az új nemzedék idejének és tevékenységének egy része ezen maculaturának olvasásában vész el. *A zászló, mely alatt ezen egyéni ürességek és esztetikai sületlenségek előhozatniak, mindenkör a Nemzet és a Szabadság, s így a két legfönségesebb eszme oda jutott, hogy lépcsőül szolgáljon oly embereknek az emelkedésére, kik teljesen minden érdem hiányával vannak.*

Nagy bajnak tartja M. azt, hogy a román cultura csak a mázát vette föl a nyugati műveltségnek; a románok átvoltak hatva ezen műveltségnek eredményei által, de nem hatottak el egész az okokig, látták a civilisatio külső formáit, de nem pillantottak be a mélyebb történelmi alapokra, melyek azokat szükségkép létrehozták. Megakarták mutatni Traján utódai minden áron, még az igazság megvetésével is az idegen népeknek, hogy velők a civilisatio ugyanazon színvonaláig érnek föl. Ezért azon külső formák számára, melyeket fölveszünk, minden alapnak hiányával vagyunk „1812-ben Major Péter — hogy ne tegyünk említést a citatumok azon complicatiójáról, melyeket Sinkai minden kritika nélkül tett — megírja történelmét a románoknak, kezdetéről Daeziában.

Azon ezéjában, hogy kimutassa, miszerint mi a rómaiak romlatlan utódai

vagyunk, a negyedik paragraphusban azt állítja, hogy a dákok teljében kiirtattak a rómaiak által, úgy hogy nem történt semmi vegyülés ezen két nép közt. Hogy ily természetellenes és hipotézist bizonyítson, hivatkozik történetírónk Eutropius egy kétes mondatára és Julian egy mondatára, melyeknek a józan ész által el nem fogadható maragyárazatot ad, és így kezdődik a mi rómaiságunk historiai bebizonyítása a historia egy meghamisítása által.

Érdekes azon példa, melyet felhoz az 1825-ben megjelent román szótárból. Hogy erőszakolja ez a csász (óra) szót a latinból. Szerinte *caesum, caedo caesurából* ered *quia diesin 24 partes quasi caesuras est divisá.*

„Ha az idegenek most tudják és elismerik, hogy latin törzshöz tartozunk, nem a mi érdemünk, hanem idegen filologusoké, Dietz, Raynouard, Fuch, Miklósics, Müller Miksa és másoké, a kik nem erőltetett illuziók, hanem a tudomány szigorú törvényei által bebizonyították a román nyelv lényegének latin-ságát.“ Ezek M. szavai. Az alap nélkül való haladást illusztrálják M. e szavai:

Mielőtt lettek volna falusi tanítóink, iskolákat állítottunk a falvakon, mielőtt képesített tanáraink lettek volna, nyitottunk gynasiumokat és tudomány-egyetemeiket. Mielőtt lett volna az iskolák háttárain túl növekedett kulturánk, csináltunk román athenaeumokat és culturai társulatokat.“ Gyönyörök e szavai: *Cultura nélkül még élhet egy nép, azon remény-nyel hogy a fejlődése természetes pillanatában megjelenik majd az emberi élet ezen jótékony formája is, de hamis culturával nem élhet a nemzet, és ha hozzá ragaszkodik, új példával járul a történelem azon régi törvényeihez: hogy az igaz civilisatio és az annak ellentálló nemzet küzdelmében, megsemmisül a nemzet, de sohasem az igazság.“*

Tisztelt olvasó láthatja Maioreseban a philosophust. Ő valóban jelenleg a bukaresti egyetemen a philosophia tanára. Ezen alapos tudományával fölfegyverkezve fog ő 1867. hozzá a Directia noua

(új irány) kivívásához. Ő küzd a tulhajtott latinos irány ellen, melyet Sinkai György s követői fölállítottak a román nyelvben és román történelemben. 1884-ben győzedelmeskedik. Károly király ekkor az akadémiában a nép nyelve mellett nyilatkozik: „Lehet-e az akadémiának kedvesebb ferhe, minthogy védszárnyai alá vegye a régi nyelvet, amelyen a nép beszél? Tartsuk fenn az ősök által használt kifejezéseket s ne féljünk a szavaktól, melyeket századok hosszú sora honosított meg. Tartózkodjunk némely modern kifejezés használatától, mely idővel akadályul szolgálhat s elidegenítheti a népet saját nyelvétől.“¹⁾ Etymologicum Magnum Romanie szerkesztésével a király

Hajdeut bizza még s 3000 frt évi összeggel segélyezi az óriás műkiadását. Ezen a románok legtudósabbikka különösen kritikai történelemmel és összehasonlító nyelvészetrel foglalkozott. Ő már azelőtt is a mindenki által megértett román nyelven írt.

Mily szépen igazolta magát Maiorescun magán az, mit a kezdet kicsinységéről elmondott! Mi ad erőt a kicsiny kezdetnek? — A benne foglalt igazság. Vajha mindenki belsejét Titu Maiorescunak azon szép meggyőződése töltene el, hogy az igazságnak győzni kell, hogy nagy hatalom az igazság, egész nemzeteknél hatalmasabb.

Lukácsi György.

AZ AVAS ÉS AVASI NÉPSZOKÁSOK.

I.

Szatmár megye északkeleti részét az Avas képezi. Áll 16 községből, melyek közül kettő tiszta magyar, egy vegyes, a többi román ajku lakossággal bír.

Majdnem minden oldalról magas hegylánc veszi körül s alakja olyan, mint az anyaországé, talán azért nevezik az Avast is Avasországnak (oláhul Țara Oasului), mert maga is, legalább mi a fekvését illeti, épp úgy néz ki, mintha egy kis ország volna.

Az „Avas“ elnevezést valószínűleg fekvésének oázis alakjától kapta. Hogy népe mikor, honnan és hogy került ide, erre nézve biztos adataink nincsenek. — Annyi azonban bizonyos, hogy a román ajku lakosoknak nagy részben magyar nevek van, ilyenek: Csorba, Szőke, Szász, Ravasz, Kis, Csiesi, Szilágyi, Horváth, Finta, Berese, Csáky, Tatár, Girithy, Végső, Veres, Csorbay, Hosszu, Lakatos, Vida, Búzgó, stb. nevek.

A nép általában békés és csendes természetű. Hazafiassága mintaképpül szolgálhat az egész ország román népének.

A magyar nyelv elsajátítása s általában a kultura megszerzése iránt kiváló elöszeregetet tanusít s azt a hol csak alkalom adódik mohón szerzi meg.

Foglalkozása földmivelés s legkivált baromtenyésztés.

A természet is dusan látta el az Avast minden szépségével. Vannak jól termő földjei, folyók által áztatott dus legelői, mosolygó lankás, gazdag bérczei, kitűnő ásvány- és gyógyvizei s a mi a nép jövedelmének egyik legfőbb forrását képezi: rengeteg gyümölcsfái. Nyárban úgy néz ki az Avas, mintha egy kis paradicsom volna. Van olyan község is, mint pl. Mózesfalu, hol annyi a gyümölcsfa, hogy a harmadik szomszéd házait már nem lehet látni a sok gyümölcsfától.

Legjelentékenyebb községei Avasfelsőfalu és Bikszád. Avasfalu nemesak lakosságának majoritása, de azért is előnyben van a többi községek felett, mert itt koncentrálódnak a kultura, ipar- és kereskedelem összes ágai. Bikszádot a Szt. Bazil-rend zárdája és fürdője teszi nevezetessé.

Historiai szempontból is említést érdemel az Avas, miután II. Rákóczy

¹⁾ Moldován G. román nyelvtana.

Ferenéz által indított szabadságharcban az avasiak mind lelkes kurucok voltak, a labancz szellem ide be nem hatolt. — Bujánházában pedig, egy hely oldalban van egy mély üreg, Bélavára, mely vár a monda szerint IV. Béla által a tatárok beütése ellen lett felállítva.

Mint minden nép, úgy az avasi nép is a mi a civilizációt illeti, a fejlődés és haladás sok prózessusan ment keresztül, de az ősi szokásokhoz azért annyira szívósan ragaszkodik, hogy azokban az idők hosszú sora legkevésbé sem volt képes változtatni. Ezek különösen a lakodalmi és halotti szertartásoknál nyilvánulnak legnagyobb mértékben.

Ha összehasonlítjuk az ókori népek társadalmi szokásaihoz, úgy a menyegzői, mint a halotti szertartásoknál legtöbb görög vonást találunk az avasi román népénél. De legnagyobb természetesen azon szokások száma, melyek csak e nép sajátosságai s melyek nem találhatók fel sem a görögök, sem a rómaiak társadalmi szokásaiban.

Az avasi román ifju a 16-ik évtől kezdve már a legénysorba lép át. Mint ilyen részt vehet a táncban. Ehez megkívánatik, hogy jól tudjon táncolni s ha feltűnni akar, a sarkantyut ütem szerint jól összeütni úgy, hogy az minden ütésnél taktus szerint menjen, mert másként a legesekélyebb eltérés is, a legnagyobb szégyenbe hozza az illetőt. De ezeknél lényegesebb kellék, hogy jól tudjon tánczközben declamálni. Ez abból áll, hogy a legény érzelmeinek kiabálva, rimes versekben ad kifejezést. A táncznak ez a legérdekesebb oldala s ez ugyan lényeges oldal, mert a legtöbb esetben arra is el lehet készülni a legény, hogy valamely társától megtámadásnak lesz kitéve s ha nem képes rögtönözve szintén versben visszafelelni, a legnagyobb szégyen éri el s a tánczot abban kell hagynia.

Sokszor megtörténik, hogy egyik fél sem tudja a másikat legyőzni a szóharcban; ilyenkor a kés meg a villa dönt küzttük.

Az anyagot az efféle versekhez a legényéletből merítik. Így pl. egy leányt

köt legény szeret meg és akkor ezek, mint vetélytársuk, a mit csak tudnak egymásra mondani, versekbe szedik s úgy mondják el. Ezekhez aztán a többi legények is hozzá szólnak szintén rimelve, részben mint védők, részben mint vádlók s sokszor megtörténik, hogy a szenvedély oly magas fokra hág ilyenkor, hogy a táncz vége valóságos csata, a mikor rendszeren 4—5 legény a csatatéren marad.

Nem is gondolná az ember, hogy minden avasi legény egy népköltő, ki hallgatag óráiban mindig a versfaragáson töri az esztét, mert másként mint legény a tánczban nem állhatja meg a helyét.

A legény tánczközben ismerkedik meg a leánnyal s ha megszereti, ideáljává avátja fel az által, hogy egy jól sikerült s a kritikát minden tekintetben kiállott táncz után, nyilvánosan megöleli és megcsókolja. Az ilyen leány ezután úgy szerepel, mint az illető legény kiszemeltje: többnyire mindig vele tánczol, vele foglalkozik, mikor nincs táncz. böjti vasárnapokon a nyilvánosság előtt, őt tartja ölében.

Mikor először látja az ember az ily eseteket, azt hinné, hogy itt az erkölcsi romlottság netovábbja van, pedig ellenkezőleg: a legény a leányt megöleli, megcsókolja, ölében tartja anélkül, hogy az erényességében és tisztességében egy juttányi csorbát is szenvedne; de a praxist a szokás némesak megengedhetőnek tartja, hanem meg is követeli annyira, hogy az a leány, ki ilyen tisztességben nem részesül, úgy tekintheti magát, ki le van nézve. Természetesen az ily esetek mindig a legnyilvánosabb helyen s többek társaságában szoktak megtörténni.

A legény, táncz-multság után estőfelé haza szokta kísélni a leányt s az anyjának, vagy apjának szamba adja. Vele aztán nem találkozik csak a következő vasárnapon, mert az esténkiut való odajárás nem illik.

Ha a legény szülői arról győződtek meg s a közvélemény is azt tartja, hogy a kiszemelt leány neki való, akkor megkörik a leányt annak szülőitől s ezzel megkezdik az alkut.

A házassági kérdésekben ez a leglényegesebb kérdés, mert rendszeren ettől függ, hogy létre jön-e valamely házasság vagy nem. Az alku természetesen a hozományra vonatkozik, a mikor a vőlegény apja *kér*, a leányé pedig *ad*.

Ez tartott hónapokon, sőt sokszor éveken át, mert nagyon ritka az az eset, mikor a felek már az első lépéskor teljes megállapodásra juthatnak.

A hozomány a leány szüleinek anyagi állapotához képest áll: négy ökör, két tehén, 20 drb. juh, 2 drb. sertés, 3 kecske, 4 tyúk s bizonyos összegű pénzből, bár ez utóbbi, csak ritka esetekben szerepel. A leány apja viszont ad fiának: házas telket, jó karban lévő többnyire új házzal, két ökröt, külső földet, szántó- és rétet, meg a szükséges gazdasági eszközöket.

Legtöbb esetben az alku, vagy mint mondani szokás a vásár, valami csekélységen pl. egy kecske árának a differenciáján hiúsul meg, a mikor természetesen a tervezett házasság is félbe marad; pedig az alatt míg az tart, két kecskének az árát is kiadják pálinkára.

Sem a leánynek, sem a leánynak, az alkuba beleszólása nincs, arra befolyást nem gyakorolnak, s ha bármily módon is szeretik egymást, feltétlenül alá kell vetniök magukat a szülők határozatának e tekintetben.

A leány földbeli hozományt nem kap, csak azon esetben, ha egyetlen gyermeke szüleinek. Az csak a fiukat illeti, mint a kik *fenntartják az ősi nemzetiséget*. A születés és származásra igen nagy súlyt fektetnek s ez a kaszt-szellem a lehető legnagyobb mértékben van kifejlődve az avasi népnél. Arra különben gondot fordítanak, hogy a leány *születés, származás és rangra* a leányhoz *illő* legyen.

Az ősrégi, autochton családok csak a maguk köréből házasodnak s különösen idegent még a szomszéd faluból sem tűrnek meg maguk közt, mert az már *jövevény*. A szülőföldhöz való ragaszkodás érzete igen nagy mértékben nyilvánul e népben. Azt, ki a maga falujában nem tud boldogulni, haszontalan és semmire

való embernek tartják. Itt igazán, hogy — bár öntudatlanul — szorosán szem előtt tartják a nagy költő intelmét:

„A nagy világon e kívül
Ninesen számodra hely“....

A legtöbb menyegző, mint a régi görögöknél január és február hónapban (farsangon) történik. Az evvel járó ezere-moniák: áldozatok bemutatása, a nászmenet a vőlegény házához, hol a vőlegény édes anyja fogadja a koszorúkkal — itt a menyasszony haja érezpénzzel is fel-dizsítettett — az új párt, énekek, lakoma, ajándékok nyújtása stb., mind régi vo-násokra vallanak.

Maga az aktus különben oly sok formalitáshoz van összekötve, hogy ezek-ről egész kötetet lehetne írni.

A menyegző általános örömtény lé-vén, abban részt vehet mindenki a falu-ból. De az előkelő osztály az ugynevezett *bokotánok* itt is külön kasztot képeznek, külön mulatnak, a mikor a nem-bokotán-nak félre kell huzódnia.

Ez különben nem csak ilyenkor, de általában a közéletben mindig így van.

A bokotánokból lesznek a községi bírák, egyházi gondnokok, a templomban őket illeti az első hely, övék a legjobb föld s a hol lehet el is nyomják a nem-bokotánokat, a miért természetesen sok-szor elkeseredett harez fejlődött köztük.

Ez már a római patriciusok és ple-bejusok közti küzdelemre emlékeztet, mert hiszen tudvalevőleg a plebejusok véres harezok árán kivitték, hogy a szenatus-ban helyet foglalhattak, de a dőlyfős pat-riciusok nem engedték meg sem a sze-natori méltóság jelvényeit a biborszegélyt és vörös cipőt viselni, sem pedig ha tá-násadásról volt szó, véleményüket sza-badon élő szóval nyilvánítani, hanem csak — lábbal. Ezekhez hasonló eljárással itt is találkozunk. Ha valami gyülekezet van, rendszeren a bokotánok viszik azon a sze-repet, mindig csak a saját érdekeiket tart-va szem előtt, s ha más valaki az ellen-kező nézetten mer felszólalni, azonnal le-torkolják s nem engedik szóhoz jutni

többé. Erre a nem bokotúnok mindig el vannak készülve, azért a legtöbb esetben többnyire alávetik magukat a bokotúnok rendelkezéseinek.

Ósidők óta általánosan bevett szokás, hogy — mint a fentebbiekből is láthatjuk — az avasi román népnél a házassági kérdésekben többnyire az érdek játsza a főszerepet a vonzalom, szeretet, vagy mondjuk: a szív felett. S csodálatos, hogy míg másutt az ily anyagi érdeken alapuló ész-házasságok többnyire tragikus véget érnek, addig az avasiak a legboldogabb családi életet folytatnak.

A családtya korlátlanul intézkedik családjá felett; mind a nő, mind a gyermekek feltétlen engedelmisséggel tartoznak neki. A nő férjét, mint a ház urát engedelmesen követi minden tétében. Az

utezán vagy más nyilvános helyen világot sem venne férje oldalán, hanem csak követi, mert az utezán egymás mellett haladni a nő részéről férjével szemben a legnagyobb illetlenség. A férj végzi a külső munkát és vezeti a gazdálkodást, a nő otthon felügyel a gyermekekre, vezeti a háztartást és el kell végeznie a vászonnemű munkát — a szövést és fonalást.

E tekintetben az avasi nők nagy ügyességet fejtenek ki, s különösen mi a himzést illeti, valóságos remek példányokkal találkozunk nem egy helyen. Különben majdnem az összes ruhaneműt maguk a nők állítják elő, csak a boeskor meg a esizmáért kell pénzt kiadni s miután nincs más kiadásuk, a kiből van szorgalom és igyekezet, könnyen boldogul.

(Folyt. köv.)

Marosán Viktor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
IRODALMI SZEMLE.

EGY HAMISITVÁNY.

Nagy meglepetéssel olvastam Dr. Hermann Antal *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* című folyóiratának 1895 január fűzetében (76 lap) a következőket:

„*Novak und Gruja*. Ein rumänisches Volksepos in 24 Gesängen. *Mitgeteilt* von Dr. A. M. Marianescu und A. Hermann.“

Csillag alatt meg van jegyezve, hogy Marianescu a Novak-ról és a Grujaról szóló balladák 100-nál több variánsát gyűjtötte össze; ezekből 24 éneket, a melyek egy önálló epikai kört alkotnak, kiválogatott, *jegyzetekkel* ellátott. Hermann oly szerencsés, hogy folyóiratának IV-ik kötetében ezt a 24 énekből álló román népeposzt egészen közölheti. A közlést meg is kezdi. Az első ének címe:

„*Nașterea lui Novac*,” Novaks Geburt, mert megjegyzendő, hogy a román népeposz német fordítása is adva van.

Abban a meggyőződésben éltem, hogy a román népnek *nincs* eposza. A román irodalomtörténet is ezt tanította legalább eddig.

A román népköltészet felmutat balladákat, a melyek epikai tartalommal bírnak; a nép ezen ugynevezett *cântece bătrânești* és *cântece haiducești*-ben megénekli a vajdának, harcosainak és szegénylegényeinek (haiduc) egyes vitéz tetteit, (Novak az előbbiekhöz, Gruia pedig az utóbbiakhoz tartozott), de hát hiszen az epikai részt a ballada tartalmától bajos volna elválasztani, soha sem tudtam azonban, hogy Novak vagy Gruia személyisége és élete alkalmas volna egy népeposz megteremtésére.

Azonban mindez mellékes. A fődolog az, hogy az a rész, a mely Hermann Antal folyóiratában Novák születéséről

adva van, *tiszta hamisítvány*. A román népköltészetben *nem fordul elő*. Népiesnek látszó *tákolmány*, a melyből a valódi népies nyelv és a népies zamat hiányzik. Nem követelhető Hermann Antaltól, mint nem romántól az a finom érzék, hogy megérezze a románban mi a népies és mi nem az; román ember azonban ha laikus is, első tekintetre észreveszi, hogy a közölt részben a népies nyelv és a népies zamat és gondolkodás mesterkelt. A Novak születésére vonatkozó ballada nem létezik. Ez a bemutató tehát teljes egészében egy csinálmány, a melynek népköltészeti szempontból semmi értéke nincs. Ha az *eposz* egészen megjelenik, majd részletesen kimutatom, mi benne a mag, a népies és mi benne a polyva. Szeretném azonban, ha Hermann ur e hamisítvány további kiadását bészüntetné. Nem helyes dolog egy irodalomban *tudva* szaporítani a hamisítványok számát. A románság különben is a a régiebb hamisítványok hatásától sem tud megszabadulni: *Marianescu* eddig meghamisította *colindáinkat*, most meghamisítja *balladáinkat*. Oly munka, a mely ellen tiltakozni kell.

Az ügghöz tartozik, előadom tehát a kérdés előzményeit is. *Marianescu* 1884-ben ezen eposzát megküldötte a román akadémiának is. Akkor 95 variánsról s csak 23 énekről volt még szó. *Alexandri Vazul*, a bíráló, az egész eposz-kérdést le akartá venni a napi rendről. A magyarországi akademikusok azonban egyre boly-

gatták az ügyet s midőn *Babes V.* 1885 mártius 1-én az Akademiában azt ismét megsürgette, *Alexandri* felállott is a következőket mondotta:

„A román népköltéssel sokat foglalkoztam; oly érzékkel bírok, hogy a népiesben az idegen elemét rögtön felismerem. Átadás után elolvastam a *Marianescu* kéziratát, azt a benyomást nyertem, hogy az nem népköltészeti termék. *Marianescu* munkája alapulhat népköltészeti termékeken, de nem népköltészeti termék. Különben ő maga mondja, hogy 95 variánst olvasztott össze 23 énekbe. Ha *Marianescu* beküldi a 95 balladát úgy a hogy kapta, a kinyomtatást magam is sürgetném, ám de az akadémiának észébe se juthat, hogy kinyomtatasson 95-ből 23-at, amint azokat *Marianescu* összeolvasztotta.“

Egy másik gyűlésben *Alexandri* kijelenti hogy *Marianescu* eposza *fántásztikus elmeszülemény* (ca nu este decăt o lucrare de fantasiä.) (Lásd. Akad. kiadv. VII. k. I. seet 13, 75, 76, 145, 155 l.) A vitában mindannyiszor *Hasdeu* Bogdán is részt vett, a ki különösen a népeposzhoz fűzött jegyzeteket kifogásolta, kijelentvén, hogy azok ezélzatosak és semmi alappal nem bírók lévén, kinyomtatásukba soha bele nem nyúgodhatik.

Az eposz kérdés azzal ért végett, hogy a kézirat *Marianescunak* visszaadatott

(—)

KONYVÉSZET.

Brote Jenő: Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn. Eine politische Denkschrift. Berlin, 1895.

Ebben a könyvben semmi sines új. A benne foglalt kérdések bőven voltak már tárgyalva.

Hermann Antal: Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. IV. kötet, 1-ső januáriusi füzet. Budapest. Ára?

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

M. Tárgyhalmazunk miatt a mai számból kisorsult. A jövő számban jelenik meg.

A. A. Bukarest. Fogadja köszönetünket. Nagy hasznát fogjuk venni.

Miután felesleges példányokat nem nyomtatunk, az előfizetés megújítására kérjük azokat, a kiknek előfizetésük lejárt,

A KIADÓHIVATAL.